

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ЗАБОРОВСЬКИЙ ВІКТОР ВІКТОРОВИЧ

УДК 347.965.21(477)

**ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТА В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ
В УКРАЇНІ**

12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Державному вищому навчальному закладі «Ужгородський національний університет», Міністерство освіти і науки України

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Бисага Юрій Михайлович,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»,
завідувач кафедри конституційного права та
порівняльного правознавства

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Яновська Олександра Григорівна,
Верховний Суд,
суддя

доктор юридичних наук, доцент
Іваницький Сергій Олександрович,
Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка,
професор кафедри організації
правоохоронних та судових органів

доктор юридичних наук, доцент
Хотинська-Нор Оксана Зіновіївна,
Академія адвокатури України,
професор кафедри цивільного,
господарського права та процесу

Захист відбудеться «16» квітня 2018 р. о 12 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.05 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 253.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розісланий «16» березня 2018 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н.П. Сиза

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Становлення в Україні громадянського суспільства та формування демократичної, правової держави значною мірою пов'язане не з їх формальним проголошенням, а з тривалим та складним процесом утвердження пріоритетності інтересів кожної особи, існуванням відповідного конституційного механізму захисту прав і свобод людини та громадянина. Досягнення цієї мети є неможливим без належного функціонування такого інституту громадянського суспільства як адвокатура, яка є ключовою правозахисною інституцією, що відіграє одну із провідних ролей у забезпеченні належних умов проживання людини в ньому, тобто у формуванні якісного розвитку такого суспільства.

Однією з центральних в юриспруденції є категорія «правовий статус особи», за допомогою якої визначаються місце і особливості правового становища будь-якої особи як суб'єкта правовідносин. Між науковцями ведуться дискусії щодо визначення дефініції та структури правового статусу особи в цілому, і адвоката зокрема, а тому розкриття сутності цієї категорії розглядається ними як одна з «вічних» проблем юридичної науки. Тож необхідність здійснення комплексного теоретико-правового і практичного дослідження, метою якого насамперед є визначення такої сукупності елементів структури правового статусу адвоката, яка б забезпечила необхідну універсальність, дієвість та системність цієї правової категорії, й зумовила вибір теми дисертаційного дослідження. Крім цього, надання правничої (правової) допомоги ставиться під сумнів, якщо не забезпечується незалежність професійної діяльності адвоката. А тому без забезпечення можливості здійснення адвокатської діяльності на засадах незалежності та наділення адвоката відповідним комплексом елементів насамперед його професійного статусу право особи на професійну правничу допомогу набуває не реального наповнення, а рис декларативності. Таке право, у свою чергу, розглядається як юридична гарантія здійснення всіх інших прав та свобод особи, від чого значною мірою залежить її впевненість в існуванні надійного механізму їх захисту, в забезпеченні належного доступу до здійснення правосуддя.

Євроінтеграційні процеси в Україні, новим поштовхом до яких стала ратифікація Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, свідчать про вибір нашою державою європейської системи цінностей, особливо тих, що пов'язані як із стандартами захисту прав людини, так і безпосередньо наданням правової допомоги. Орієнтація України на таку систему цінностей актуалізує наукові дослідження, що розкривають правову природу адвокатури як самостійного інституту правозахисту в механізмі здійснення правосуддя. Необхідність досліджень безпосередньо пов'язана із тим, що існуюча система правової допомоги, як зазначено у Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки¹, засвідчила свою недостатню функціональну спроможність, зокрема у зв'язку з: невідповідністю формального статусу адвоката фактичним умовам здійснення адвокатської діяльності, у тому числі недосконалістю практичного забезпечення прав адвоката і гарантій адвокатської діяльності;

¹ Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 41. Ст. 38.

недосконалістю системи гарантій незалежності та належного виконання ними своїх функцій; недостатністю рівня професійної підготовки адвокатів; неефективністю дисциплінарного контролю і етичних стандартів в адвокатській діяльності. Тож, без сумніву, комплексна судово-правова реформа, яка сьогодні відбувається в українському суспільстві, не може бути успішною без реформування вітчизняної адвокатури, першим кроком якої стало підвищення її конституційно-правового статусу внаслідок прийняття конституційних змін щодо правосуддя. Усе це вказує на необхідність подальшого реформування законодавства про адвокатуру, зокрема в аспекті вдосконалення правового статусу адвоката, насамперед з метою забезпечення повноцінної реалізації конституційного права особи на отримання професійної правничої допомоги, що є запорукою становлення громадянського суспільства та формування правової держави в Україні.

Проблеми визначення сутності правового становища адвоката не могли не викликати наукового інтересу, а про актуальність науково-практичних розробок свідчать як численні гострі дискусії, так і збільшення кількості наукових публікацій та дисертаційних досліджень, присвячених окремим аспектам правового статусу і адвокатури в цілому, і адвоката зокрема. Науковим базисом для розкриття нашої теми стали дослідження вчених-правників як дореволюційного та радянського періоду, так і сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців. Проте переважна більшість праць присвячена проблемам організації та діяльності адвокатури, зокрема, праці М.Р. Аракеяна, Н.М. Бакаянної, Ю.М. Барщевського, У. Бернама, О.Д. Бойкова, В.К. Ботнева, Є.В. Васьковського, Т.Б. Вільчик, А.О. Власова, О.О. Воронова, О.П. Галоганова, І.В. Гессена, В.Г. Гончаренка, С.В. Гончаренка, С.О. Деханова, В.Р. Дюкіної, Я.П. Зейкана, С.О. Іваницького, А.В. Іванцової, А.В. Козьмініх, А.Ф. Коні, В.Л. Кудрявцева, А.Г. Кучерени, С.Е. Лібанової, А.В. Меланчук, Р.Г. Мельниченка, М.М. Михеєнка, М. Молло, Р. Муллерата, В.Т. Нора, Н.О. Обловацької, Г.А. Павлової, М.А. Погорецького, С.В. Прилуцького, С.Ф. Сафулька, О.Д. Святоцького, В.О. Святоцької, В.Д. Спасовича, Р.О. Стефанчука, Ю.І. Стецовського, Л.В. Тацій, Д.П. Фіолєвського, І.Я. Фойницького, С.Я. Фурси, О.З. Хотинської-Нор, Ю.Т. Шрамко, О.Г. Яновської, І.С. Яртих та інших.

Процесуально-галузеві аспекти діяльності адвоката висвітлювалися такими дослідниками як: В.Г. Андрусів, А.М. Баєв, С.М. Бичкова, А.М. Бірюкова, Н.В. Борзих, М.Ю. Брежнєва, Т.В. Варфоломеєва, Я.В. Ващук, А.Б. Войнарович, А.Г. Волкова, Ю.П. Гармаєв, О.О. Гуртовий, І.М. Долгов, М.Ю. Єфіменко, В.С. Заяць, В.М. Івакін, С.В. Кірюшина, Е.Є. Колоколова, Т.В. Корчева, С.В. Купрейченко, П.В. Кучевський, Т.М. Кучер, О.П. Кучинська, Г.Л. Лазько, Є.О. Леонтьєва, Ю.Ф. Лубшев, І.О. Насонова, Т.В. Омельченко, О.В. Панчук, В.Г. Пожар, В.О. Попелюшко, В.С. Попов, Ю.Д. Притика, Г.І. Процько, Ю.М. Руденко, Г.О. Світлична, Д.Б. Сергєєва, Р.В. Сінельнік, М.Р. Сиротяк, Г.Г. Скребець, О.С. Старенький, М.С. Строгович, Є.Г. Тарло, Р.С. Титикало, Р.А. Чайка, І.М. Чеботарьова, О.А. Щерба, В.І. Ямковий.

Сутність окремих елементів правового статусу адвоката була предметом досліджень у працях: В.Г. Бессарабова, Ю.М. Бисаги, О.Д. Бойкова, О.О. Бусуріної, Н.М. Гончарової, Т.Г. Дабіжі, М.О. Женіної, І.І. Задой, С.Г. Караханян, Т.С. Коваленко, Т.О. Коломоець, С.В. Компанейцева, М.С. Косенка, А.В. Кухар, С.М. Логінової, О.Е. Макушкіної, А.С. Михайлової, В.В. Печерського,

Ю.С. Пилипенка, М.М. Погорецького, М.О. Подольного, Г.В. Попова, А.В. Рагуліна, С.Л. Савицької, К.М. Северина, А.В. Солтановича, Р. Стренга, К.Ю. Суровової, І.О. Табак, А.М. Титова, І.С. Токмакова, І.Л. Трунова, Л.Д. Удалової, О.А. Фаєр, А.Т. Філіпової, Л.Ю. Чекмарьової, В.І. Чернишова, Г.К. Шарова, О.Г. Яновської та інших. Вивчення праць таких науковців, що склали основу дисертаційного дослідження, не тільки збагачує адвокатологію (науку про адвокатуру) важливими концептуальними положеннями й висновками, але й надало можливість виявити та дослідити проблемні питання, які існують на сучасному етапі реформування української адвокатури, та визначити шляхи їх вирішення.

Значний внесок у розвиток вітчизняної теорії адвокатури здійснено у докторських дисертаціях Т.Б. Вільчик – на тему: «Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України» (2016) та Н.М. Бакаянкової – «Функціональні та організаційні основи адвокатури України» (2017). У 2017 році побачила світ і монографія С.О. Іваницького «Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система». Проте предметом дослідження науковців була правова природа адвокатури як інституту реалізації права на правову допомогу, функціональні і організаційні основи або ж принципи та система її організації, у той час як правовий статус адвоката комплексно в сучасній українській правовій науці не досліджувався.

Окремо варто звернути увагу на кандидатську дисертацію П.В. Хотенця на тему: «Правовий статус адвоката в Україні» (2002 рік), у якій розкриваються основні етапи формування та функціонування адвокатури в Україні, а також правові та етичні засади діяльності адвоката. Проте це дослідження, як і переважна більшість праць вищевказаних вітчизняних науковців, базувалося на основі раніше діючого законодавства, тобто до прийняття чинних на сьогодні фундаментальних правових актів, які насамперед визначають правові засади здійснення адвокатської діяльності в Україні, зокрема Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (2012 рік), Правил адвокатської етики (в редакції 2017 року), конституційних змін щодо правосуддя (2016 рік), які суттєво реформували інститут адвокатури, у тому числі й в аспекті визначення сутності правового статусу адвоката. Не піддаючи сумніву їх вагомий науковий внесок у розробку обраної нами проблематики, все ж стан наукових знань у вітчизняній юридичній науці навряд чи можна визнати задовільним, враховуючи відсутність спеціальних монографічних досліджень, у яких на концептуальних теоретико-правових та прикладних аспектах комплексно розкривалися проблеми визначення правової природи адвокатського статусу, його структури та порядку набуття і припинення у сучасних правових реаліях.

Таким чином, актуальність дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю як подальших доктринальних теоретичних розробок, виходячи з недостатньої глибини вивчення або ж взагалі недослідженості низки ключових аспектів обраної теми, які б враховували останні тенденції розвитку вітчизняного законодавства, так і впровадження у практику комплексу науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій насамперед щодо вдосконалення правового статусу адвоката, що й зумовило потребу виведення проблематики на новий дослідницький рівень, а також наукову новизну та практичну цінність дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний дисертантом напрям дослідження узгоджується із напрямами Національної стратегії у сфері прав людини, схваленої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 5013/2015, завданнями Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, та Пріоритетними напрямами розвитку правової науки на 2016-2020 роки, які затверджені загальними зборами Національної академії правових наук 3 березня 2016 року.

Дослідження виконано в рамках плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2012-2017 роки. Тема дослідження є складовою частиною комплексної теми «Конституційне будівництво в країнах Центральної Європи у XX-XXI ст.», яка розробляється науковцями Ужгородського національного університету (номер державної реєстрації 0198U007793).

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (протокол № 2 від 17 вересня 2015 р., уточнено – протокол № 1 від 19 жовтня 2016 р.). У 2017 році тему було уточнено на засіданні Вченої ради Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (протокол № 8 від 22 червня 2017 року).

Мета і завдання дослідження. Виходячи з актуальності зазначених питань, основною *метою* дослідження є вирішення – на основі комплексного аналізу правової природи сучасної адвокатури як необхідного елемента формування громадянського суспільства та правової держави – важливої наукової проблеми, а саме: розкриття на концептуальному рівні теоретико-правових положень правового статусу українського адвоката та розробка на їх основі і впровадження у практику науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення норм чинного законодавства про адвокатуру, задля забезпечення належної реалізації права особи на професійну правничу (правову) допомогу.

Для досягнення зазначеної мети дослідження дисертант ставить перед собою необхідність вирішення таких теоретичних та практичних *завдань*:

- дослідити правову природу та визначити місце і роль інституту адвокатури на сучасному етапі становлення громадянського суспільства та формування правової держави в Україні;
- розкрити історію становлення та розвитку інституту вітчизняної адвокатури насамперед в аспекті еволюції розуміння термінів «адвокат» і «адвокатура»;
- сформулювати понятійно-категоріальний апарат дисертаційного дослідження, зокрема запропонувати авторські дефініції понять «адвокат» та «адвокатура», а також встановити співвідношення між ними;
- на основі розкриття сутності поняття «правова допомога» з'ясувати його кореляцію з такими поняттями як «юридична допомога» та «правнича допомога», а також визначити критерії його відмежування від поняття «правова послуга»;
- здійснити комплексне дослідження незалежності адвоката як основоположної умови надання професійної правничої (правової) допомоги;

- з'ясувати співвідношення між незалежністю та самостійністю як властивостями правового статусу адвоката;
- проаналізувати дефініцію, структуру та види категорії «правовий статус адвоката»;
- розкрити сутність взаємозв'язку між категоріями «незалежність» та «правовий статус адвоката»;
- з'ясувати особливості та недоліки правового становища адвоката в умовах реалізації процесуальної форми його діяльності, а також визначити співвідношення між захистом та представництвом як основними напрямками (функціями) такої його діяльності;
- розкрити теоретичні та практичні аспекти як набуття правового статусу адвоката, так і оформлення його повноважень;
- здійснити комплексне дослідження сутності кожного із структурних елементів професійного правового статусу адвоката (прав і обов'язків, гарантій та відповідальності), на підставі якого виявити найбільш значні недоліки в їх закріпленні та реалізації;
- розробити на базі теоретичних положень дисертаційного дослідження і з урахуванням положень вітчизняного законодавства та міжнародно-правових актів, позицій законодавців зарубіжних країн, правозастосовної практики як КДКА, так і судів (у тому числі й Європейського суду з прав людини), науково обґрунтовані пропозиції щодо оптимізації національного законодавства, зокрема в аспекті вдосконалення окремих компонентів правового статусу адвоката.

Об'єктом дослідження є комплекс суспільних відносин, а також теоретичні та практичні аспекти і проблеми, які виникають у зв'язку із ствердженням правового статусу адвоката при здійсненні професійної діяльності щодо надання правничої допомоги на сучасному етапі формування громадянського суспільства та правової держави в Україні.

Предметом дослідження є правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні.

Методи дослідження. У процесі розкриття предмета дослідження як для досягнення мети дисертаційної роботи, так і забезпечення наукової об'єктивності, повноти, достовірності та переконливості отриманих результатів було застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що є характерними для правової науки. Зокрема, за допомогою системно-структурного методу було сформовано загальну структуру дисертаційного дослідження, що забезпечило найповніше розкриття та вирішення поставлених перед дисертантом завдань. Діалектичний метод пізнання правової дійсності надав можливість проаналізувати багатогранну природу інституту адвокатури в аспекті механізму виникнення і розв'язання суперечностей, що існують на сучасному етапі становлення громадянського суспільства та формування правової держави в Україні (підрозділ 1.1). Загальнонаукові методи аналізу та синтезу були широко використані в усіх розділах дисертації. Метод системного аналізу, який є одним із основних методів цієї роботи, надав можливість досягти виконання поставленої мети та завдань дослідження, а метод синтезу застосовувався при конструюванні власних авторських дефініцій та інших теоретичних положень. Історико-правовий метод дав можливість розкрити доктринальне уявлення про

становлення та розвиток інституту адвокатури в аспекті еволюції розуміння термінів «адвокат» і «адвокатура» (підрозділ 1.2). Шляхом застосування логіко-семантичного методу сформовано понятійно-категоріальний апарат, а саме надані дефініції категорії «правовий статус адвоката», понять «адвокатура», «адвокат», «незалежний правовий статус адвоката», «дисциплінарний проступок адвоката» (підрозділи 1.3, 2.2, 4.3). Формально-догматичний метод, за допомогою якого вдалося з'ясувати та інтерпретувати зміст правових актів, що відображають юридичну складову регламентації правового становища українського адвоката, став основним практично у всіх розділах дисертації, але найактивніше застосовувався при дослідженні питань щодо порядку набуття правового статусу адвоката та розкриття сутності кожного з його структурних елементів (розділи 3 і 4). Порівняльно-правовий метод, завдяки якому проаналізовано законодавство зарубіжних країн, надав можливість використання позитивного досвіду таких країн у вітчизняній законотворчій і правозастосовній практиці, зокрема в аспекті набуття правового статусу адвокатом, гарантування його професійної діяльності та притягнення до відповідальності (розділ 3, підрозділи 4.2, 4.3). Застосування соціологічного методу сприяло як визначенню місця та ролі адвоката в аспекті реалізації конституційного права особи на отримання професійної правничої допомоги, так і аналізу ставлення адвокатів до нормативного закріплення кількісного та якісного комплексу елементів їх правового статусу, тоді як статистичний метод дав змогу узагальнити насамперед результати проведеного серед адвокатів анкетування та на основі отриманих даних визначити напрями вдосконалення їх правового становища, використовуючи при цьому метод теоретичного моделювання (підрозділи 1.3-4.3).

Теоретичною основою дисертації, враховуючи багатогранність її теми, стали праці вітчизняних і зарубіжних науковців у сфері адвокатури, а також у галузі філософії права, теорії держави і права, конституційного, кримінального, цивільного, господарського, адміністративного процесуального права та інших галузей в аспекті теми дисертаційного дослідження.

Нормативну базу дослідження становлять законодавство України та ряду зарубіжних країн (Австрії, Бельгії, Білорусі, Великої Британії, Італії, Німеччини, Польщі, Росії, США, Франції, Чехії, Швейцарії та ін.), міжнародні документи, що як гарантують право особи на юридичну допомогу, так і визначають стандарти адвокатської професії, проекти законів про адвокатуру та адвокатську діяльність.

Емпіричною основою дослідження є: аналітичні узагальнення та статистичні дані Ради адвокатських асоціацій та правових товариств Європи (ССВЕ); Міжнародної асоціації юристів (ІВА); Міжнародної комісії юристів (ІСІ); Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії); Американської асоціації юристів (АВА); НААУ; ВКДКА; Генеральної прокуратури України. Дисертантом у необхідних випадках використовувалися й офіційно опубліковані матеріали судової практики, зокрема Верховного Суду України, рішення, висновки та ухвали Конституційного Суду України, а також практика Європейського суду з прав людини. Крім цього, емпіричну базу дослідження склали узагальнені дані анкетування 348 адвокатів, проведеного на основі спеціально розробленої анкети, результати раніше проведених емпіричних досліджень та 10-річний досвід адвокатської діяльності дисертанта.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці спеціальним комплексним монографічним дослідженням, у якому автором на новому науковому рівні розкривається сутність правового статусу адвоката, а також визначаються та обґрунтовуються концептуальні напрями його вдосконалення в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні. Наукова новизна дослідження конкретизується в одержаних результатах, що включають нові та вдосконалені висновки, положення та пропозиції, найсуттєвіші з яких виносяться на захист, а саме:

вперше:

1) запропоновано новий концептуальний підхід щодо визначення сутності та структури правового статусу адвоката, розглядаючи такий статус як комплексну категорію, яка відображає правове становище адвоката в суспільстві (акумулює та відтворює всю сукупність взаємовідносин адвоката в ньому і не тільки відображає його реальне правове становище, але й формує юридичний базис для професійної діяльності адвоката), що характеризується наявністю у нього юридично встановленої сукупності прав, обов'язків, гарантій та відповідальності, які є необхідними і достатніми для здійснення адвокатської діяльності щодо надання професійної правничої (правової) допомоги на засадах абсолютної незалежності. Аргументується позиція, за якою універсальність, дієвість та системність категорії «правовий статус адвоката» може забезпечити лише комплекс таких елементів його структури як права і обов'язки (є вихідними та загальноприйнятими елементами), а також гарантії та відповідальність адвоката, у той час як інші правові категорії повинні сприйматися як передумови набуття відповідного статусу чи вступу у правовідносини або ж як умови, які є дотичними до нього та сприяють його реалізації;

2) на доктринальному рівні розкривається правова природа незалежності адвоката як основоположної умови здійснення його професійної діяльності та виокремлюється незалежність на зовнішньому і внутрішньому рівні. Якщо незалежність адвоката на зовнішньому рівні асоціюється насамперед із заборонаю будь-яких втручань та перешкод у здійсненні його професійної діяльності, то на внутрішньому рівні вона повинна сприйматися, зокрема, як сукупність морально-етичних та психологічних якостей, які відображають ставлення адвоката до здійснюваної ним адвокатської діяльності, за умови відсутності будь-якої позапрофесійної (зокрема, особистої) заінтересованості у процесі її реалізації;

3) обґрунтовано, що самостійність правового статусу адвоката повинна сприйматися як можливість адвоката вільно, на свій розсуд, на підставі внутрішнього переконання та в межах його повноважень надавати професійну правничу (правову) допомогу своєму клієнту. Самостійність адвоката насамперед асоціюється з процесуальною його діяльністю та полягає в сприйнятті адвоката як самостійного учасника процесу, який у межах наданих йому повноважень вільно визначає засоби та методи надання правової допомоги своєму клієнту та несе, зокрема, дисциплінарну відповідальність за вчинені ним протиправні діяння;

4) визначено співвідношення між незалежністю та самостійністю як властивостями правового статусу адвоката; розкрито їх взаємовплив та встановлено необхідність сприйняття незалежності адвоката, яка стосується його професійної

діяльності, як абсолютної категорії (закон не обмежує, а навпаки – визначає сутність незалежності адвоката (як і адвокатури в цілому) та встановлює механізм її забезпечення), у той час як самотійність є відносною;

5) запропоновано авторську дефініцію поняття «незалежний правовий статус адвоката» – це основоположна властивість здійснення адвокатської діяльності, що відображає особливе його правове становище у суспільстві, яке характеризується відсутністю і будь-яких втручань та перешкод з боку інших осіб у професійну діяльність адвоката, і будь-якої його позапрофесійної заінтересованості у процесі її здійснення. Така властивість має визначальний вплив на всі структурні елементи правового статусу адвоката (формує сутність їх сприйняття), які в своїй сукупності повинні забезпечувати можливість надання ним професійної правничої (правової) допомоги на засадах абсолютної незалежності;

б) у розрізі класифікації правового статусу особи за характером (змістом) запропоновано можливість виділення: загального (конституційного) статусу особи, яка є адвокатом; спеціального (родового), а саме професійного статусу адвоката, та індивідуального правового статусу адвоката, який характеризується можливістю виокремлення процесуальної і непроцесуальної форм його діяльності щодо надання професійної правничої (правової) допомоги (обґрунтовується доцільність використання саме такої правової конструкції, а не «процесуальний та непроцесуальний статус адвоката», яка дає хибне уявлення про його фактичне правове становище, враховуючи наявність професійної складової, а також взаємозв'язок між цими формами адвокатської діяльності). Незалежно від того, яку форму своєї діяльності реалізує адвокат, за ним зберігається професійний статус адвоката, і така особа повинна найменуватися «адвокат-захисник», «адвокат-представник» або ж власне терміном «адвокат» (враховуючи те, яку ключову функцію (захист чи представництво) він у конкретному випадку виконує, або ж якщо жодна з них не набуває статус такої);

7) виходячи з багатогранності у визначенні місця і ролі адвокатури в суспільстві та необхідності використання сутності подвійної (статусної та функціональної) правової основи формування дефініції «адвокат», запропоновано авторські визначення відповідно поняття «адвокатура» (професійне об'єднання осіб (адвокатів), діяльність якого спрямована на забезпечення належної реалізації конституційного права особи на отримання професійної правничої (правової) допомоги, і як конституційно-правовий правозахисний інститут громадянського суспільства займає самотійне та одне з провідних місць у механізмі здійснення правосуддя, без професійної та незалежної діяльності якого ставиться під сумнів можливість існування і громадянського суспільства, і правової держави в цілому) та «адвокат» (фізична особа, яка у встановленому Законом порядку набула статус адвоката, а також право, відповідно до цього статусу, здійснювати професійну діяльність щодо захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту на засадах абсолютної незалежності), а також встановлено співвідношення між ними;

8) обґрунтовано, що з моменту набуття статусу адвоката особа отримує тільки професійний статус, але реалізація значної кількості елементів цього статусу є неможливою поза здійснення адвокатом процесуальної та (або) непроцесуальної форми його діяльності. Це зумовлено тим, що професійний статус адвоката надає

особі не тільки потенційну можливість його використання, однак повноцінна його реалізація можлива лише за умови або ж тільки належного оформлення повноважень адвоката (щодо непроцесуальної форми його діяльності), або ж і вступу у відповідний процес. З моменту оформлення повноважень та вступу у відповідний процес адвокат набуває вже індивідуальний правовий статус: адвоката-захисника, адвоката-представника чи власне адвоката, який надає йому можливість повною мірою використовувати комплекс як професійних (передбачених законодавством про адвокатуру), так і процесуальних прав;

9) зроблено висновок, що претендент на заняття адвокатською діяльністю повинен проходити стажування строком не менше 18 місяців, який у разі необхідності може бути продовжений ще на строк до 6 місяців. Від проходження стажування, крім осіб, які мають стаж помічника адвоката, повинні звільнитися особи, які мають понад 5 років стажу на посаді судді, прокурора, слідчого або нотаріуса, за умови, що вони не були звільнені з цієї посади за порушення присяги чи вчинення корупційного правопорушення. Для здобуття особою статусу адвоката також повинна закріплюватися альтернативна вимога про наявність у неї не менше ніж трирічного стажу (за певним переліком посад, робота на яких дає право на здобуття особою такого статусу) або ж проходження стажування, але вже строком не 18 місяців, а 3 роки;

10) аргументується необхідність розмежування понять «правова допомога» («професійна правнича допомога») та «правова послуга» за:

- суб'єктом одержання (допомогу отримує особа, яка перебуває у складній (проблемній) правовій ситуації – об'єкт допомоги);
- суб'єктом надання (допомога надається особою, яка наділяється особливим професійним статусом, тобто адвокатом);
- механізмом здійснення та сферою правового регулювання (закріплення та гарантування конституційного права на професійну правничу допомогу);
- спрямованістю на досягнення результату (адвокат під час надання правової допомоги може тільки передбачати певний результат, але в жодному разі не має можливості гарантувати його настання); та
- характером діяльності, при якій вони реалізуються (адвокатська діяльність – це незалежна професійна діяльність, яка за своєю природою не є підприємницькою та позбавлена комерційної складової);

11) зроблено висновок, що, набувши певного індивідуального правового статусу (в аспекті процесуальної форми діяльності), адвокат отримує комплекс як професійних прав адвоката (права першого рівня), так і процесуальних прав (права другого рівня), і саме такий комплекс прав повинен отримати найменування «статусні права адвоката». Професійні права адвоката (права першого рівня), у свою чергу, теоретично можна поділити на: організаційні права адвоката; права, які засновані на гарантіях його професійної діяльності; права функціонального характеру, які безпосередньо пов'язані із наданням професійної правової допомоги, в той час як комплекс процесуальних прав адвоката безпосередньо залежить від його правового статусу у тому чи іншому провадженні (захисника, представника чи власне адвоката);

12) на підставі комплексного та доктринального розкриття сутності прав адвоката на запит та опитування осіб за їх згодою, доводиться, що, з одного боку,

вони є найважливішими його професійними правами функціонального характеру, а з іншого – український законодавець або ж не враховує специфіку адвокатської діяльності, безпідставно нівелюючи природу права адвоката на запит до права будь-якої особи на доступ до публічної інформації (не робить чіткої різниці між ними, зокрема щодо: строків надання відповіді та відшкодування фактичних витрат; можливостей отримання інформації з обмеженим доступом; відповідальності за ненадання відповіді на запити), або ж фактично перетворює право адвоката опитувати осіб на декларацію (відсутність законодавчо закріплених порядку проведення такого опитування і форми фіксації отриманих у результаті опитування відомостей), внаслідок чого значно ускладнюється чи взагалі унеможлиблюється надання правової допомоги адвокатом на професійній основі;

13) доведено, що однією з основних умов здійснення правосуддя є забезпечення балансу між потребою дотримуватись шанобливого ставлення до авторитету судової влади та необхідністю адвоката в процесі своєї професійної діяльності додержувати, зокрема, принципи незалежності та пріоритетності інтересів клієнта. Саме тому не повинна сприйматися як неповага до суду реалізація адвокатом згідно із законом будь-яких своїх професійних та процесуальних прав, а також критика професійної діяльності судді або інших учасників процесу, за умови, що вона спрямована на припинення неправомірних дій вказаних осіб, є обґрунтованою, стосується обставин справи і не супроводжується висловлюваннями, які принижують загальнопрофесійні якості особи або її честь та гідність (не є її особистими образами);

14) аргументується необхідність існування вичерпного переліку приводів для порушення дисциплінарного провадження відносно адвоката, якими мають бути: заяви (скарги) як клієнта адвоката або його представника, так і інших адвокатів, адвокатських об'єднань або адвокатських бюро; подання ради адвокатів регіону або її членів, голови КДКА або її членів; окрема ухвала судів, а також заяви (скарги) центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги або особи, якій адвокат неправомірно відмовив у наданні такої допомоги. До суб'єктів ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, задля забезпечення реальної наповненості принципу незалежності адвокатської діяльності, не повинні належати правоохоронні органи (у тому числі й органи прокуратури), а також інші органи державної влади та місцевого самоврядування, які мають наділятися тільки правом звернення з відповідним поданням до органів адвокатського самоврядування, що, у свою чергу, вже на підставі отриманого подання самостійно вирішують питання щодо ініціювання порушення дисциплінарної справи стосовно адвоката;

удосконалено:

1) наукову концепцію сприйняття адвокатури як особливого інституту громадянського суспільства, специфіка якого проявляється в дуалістичному характері її правової природи, що простежується в органічному поєднанні публічних та приватних інтересів у діяльності як адвокатури в цілому, так і адвоката зокрема, які повинні мати рівнозначний, взаємостримуючий характер;

2) теоретико-прикладне положення щодо розуміння правової природи професійної діяльності адвоката, в аспекті розкриття співвідношення понять «правова допомога», «юридична допомога» та «правнича допомога»;

3) наукові підходи щодо визначення сутності договору про надання правової допомоги;

4) положення про необхідність зміни підходу у використанні кваліфікаційного іспиту як умови доступу особи до адвокатської професії;

5) пропозиції, спрямовані на підвищення значення та ролі інституту відповідальності за прояв неповаги до суду, в аспекті забезпечення здійснення правосуддя, зокрема, з урахуванням незалежності правового статусу адвоката, виключаючи можливість існування випадків упередженого ставлення судді до професійної діяльності адвоката;

набули подальшого розвитку та обґрунтування:

1) наукові погляди щодо визначення місця та ролі адвокатури на сучасному етапі становлення громадянського суспільства та формування правової держави в Україні;

2) концептуальні дослідження етапів становлення та розвитку адвокатури в контексті еволюції розуміння термінів «адвокат» і «адвокатура»;

3) положення про те, що існування професійних асоціацій адвокатів та обов'язкове членство в них не порушує принципу незалежності адвокатської діяльності, а навпаки, є необхідною умовою для забезпечення можливості існування незалежного правового статусу адвоката;

4) наукові ідеї щодо необхідності врахування, поряд з формальними знаннями (як теоретичного, так і практичного характеру), і морально-етичного рівня претендента на здобуття статусу адвоката;

5) положення, згідно з яким, в аспекті дії принципу пріоритетності інтересів клієнта, у своїй професійній діяльності адвокат повинен виходити з того, що інтереси клієнта перебувають поза його контролем, у той час як способи захисту, які використовуються задля досягнення сприятливого результату для клієнта, вибираються самим адвокатом, а тому апріорі повинні бути законними;

б) наукові пропозиції щодо необхідності існування інституту страхування цивільно-правової відповідальності адвоката і розроблення, зокрема на підставі аналізу дисциплінарної практики, Стандартів професійної діяльності українського адвоката, які стали б основою для формування типових правил такого виду страхування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки, положення, пропозиції та рекомендації, маючи і науково-теоретичний, і прикладний інтерес, можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – матеріали дисертації можуть становити теоретичну основу для подальших наукових досліджень, присвячених проблематиці вдосконалення правового статусу адвоката, а також інших проблем адвокатології;

– *правотворчій діяльності* – сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані як для внесення змін та доповнень до норм Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», процесуальних кодексів та інших правових актів, що регламентують професійну діяльність адвоката, так і для подальшого вдосконалення Правил адвокатської етики. Результати дисертаційного дослідження впроваджено у діяльність Інституту законодавства Верховної Ради України (Акт впровадження Інституту законодавства Верховної Ради України від 8 вересня 2017 р. № 22/437-1-15);

– *правозастосовній роботі* – прикладний характер дослідження надає змогу безпосередньо використовувати його результати у професійній діяльності адвоката, а також у практичній діяльності органів адвокатського самоврядування (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в діяльність Ради адвокатів Закарпатської області від 18 травня 2017 р.; Акт впровадження у практичну діяльність кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Закарпатської області від 15 червня 2017 р.);

– *навчально-методичній діяльності* – при викладанні в навчальних закладах таких дисциплін як «Адвокатура України», «Адвокатура в Україні та правових системах інших країн», «Адвокатологія», «Організація і функції адвокатури», «Актуальні проблеми адвокатури», «Цивільний процес», «Кримінальний процес», «Господарський процес», «Актуальні проблеми цивільного процесуального права», «Організація правової допомоги в Україні: адвокатура, нотаріат, патентні повірені, державні реєстри», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін (Акт впровадження Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» від 25 травня 2017 р., Акт впровадження Академії адвокатури України від 28 вересня 2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним комплексним дослідженням, а положення, які викладені в ній та виносяться на захист, розроблені автором особисто. В опублікованих працях, написаних у співавторстві, власні теоретичні розробки дисертанта становлять визначений у списку праць обсяг. Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам опублікованих праць, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на засіданні кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» та на міжнародних науково-практичних конференціях, у тому числі й за кордоном, а саме: «Știința juridică universitară în contextul promovării valorilor europene» (Chișinău, Moldova, 15-16 octombrie 2012); «Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку» (м. Донецьк, 22-23 червня 2013 р.); «65-річчя Загальної декларації прав людини: дотримання прав людини – пріоритет держави та суспільства» (м. Ужгород, 27-28 грудня 2013 р.); «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії» (м. Ужгород, 28-29 березня 2014 р.); «Право. Адвокатура. Нотаріат» (г. Москва, Російська Федерація, 14 апреля 2014 г.); «Верховенство права та правова держава» (м. Ужгород, 16-17 травня 2014 р.); «Rights and freedoms of man and citizen: mechanism of application and protection by various branches of law» (Bratislava, Slovak Republic, 19-20 September 2014); «Právna veda a prax v treťom tisícročí» (Košice, Slovak Republic, 27-28 február 2015); «Проблемы правоприменения в современной России» (г. Омск, Російська Федерація, 27 февраля 2015 г.); «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії» (м. Ужгород, 24-25 квітня 2015 р.); «Травневий конгрес правознавців» (м. Ужгород, 15-17 травня 2015 р.); «Юридичні науки та їх роль у формуванні правової культури сучасної людини» (м. Ужгород, 22-23 травня 2015 р.); «Верховенство права та правова держава» (м. Ужгород, 16-17 жовтня

2015 р.); «Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov» (Bratislava, Slovak Republic, 27-28 novembra 2015); «Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії» (м. Львів, 18-19 грудня 2015 р.); «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 19-20 лютого 2016 р.); «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії» (м. Ужгород, 22-23 квітня 2016 р.); «Римське право як підґрунтя сучасного права Європи» (м. Одеса, 27 травня 2016 р.); «Верховенство права та правова держава» (м. Ужгород, 21-22 жовтня 2016 р.); «Priority a stratégie pre rozvoj právnej vedy vo svete vedy» (Sládkovičovo, Slovak Republic, 28-29 októbra 2016); «Rozwój regulacji prawnej w Europie Wschodniej: doświadczenia Polski i Ukrainy» (Sandomierz, Polska, 27-28 stycznia 2017); «Inovácia právne veda v procese európskej integrácie» (Sládkovičovo, Slovak Republic, 10-11 marca 2017); «Закарпатські правові читання» (м. Ужгород, 20-22 квітня 2017 р.); «Innovative research of legal regulation of public administration» (Lublin, Republic of Poland, 16-17 June 2017); «Scientific thought transformation» (Morrisville, USA, 22 September 2017); «Urgent problems of law on the modern stage of statehood development» (Lublin, Republic of Poland, October 20-21, 2017).

Публікації. Основні теоретичні і практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження висвітлено в 103 опублікованих працях, зокрема індивідуальній монографії, 75 наукових статтях, серед яких 45 статей опубліковано в наукових фахових виданнях України (з них 15 статей розміщено в журналах, що включені до міжнародних наукометричних баз) і 30 статей – у наукових періодичних виданнях інших держав; 25 тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях, а також 2 інших друкованих працях, що додатково відображають результати дисертації.

Структура дисертації відображає логіку і послідовність наукового дослідження та зумовлена його предметом, метою і завданнями. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, які включають 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (1268 найменувань) і додатків. Загальний обсяг роботи становить 577 сторінок, основний текст складає 391 сторінку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, розкривається зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначаються мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, характеризується наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, подається інформація про апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертації.

Розділ 1 «Концептуальні засади інституту адвокатури в умовах формування громадянського суспільства та правової держави в Україні» складається з трьох підрозділів та присвячений розкриттю на доктринальному рівні основних теоретичних положень щодо визначення як місця і ролі інституту адвокатури, його становлення та розвитку (в аспекті еволюції розуміння термінів

«адвокат» і «адвокатура»), так і сутності професійної діяльності адвоката як суб'єкта надання правничої (правової) допомоги.

У підрозділі 1.1 «Місце і роль адвокатури як інституту громадянського суспільства в умовах формування правової держави в Україні» розкривається конституційно-правовий статус інституту адвокатури та відзначається дискусійність доктринальних позицій щодо визначення: правової природи, значення та ролі цього інституту на сучасному етапі становлення громадянського суспільства і формування правової держави в Україні; сутності взаємовідносин адвокатури із державою; її місця в механізмі здійснення правосуддя.

У цьому підрозділі, аналізуючи думки та позиції вітчизняних і зарубіжних науковців, дисертант розширює і збагачує загальне уявлення про адвокатуру як незалежний інститут громадянського суспільства, яка відіграє провідну роль у забезпеченні якісного розвитку такого суспільства.

У контексті визначення сутності взаємовідносин між адвокатурою та державою автором запропонована концепція рівноправності таких відносин, основою якої виступає заінтересованість держави в існуванні сильної адвокатури, і навпаки, адвокатури – у сильній державі. З одного боку, держава, яка позиціонує себе як правова, повинна бути заінтересована в існуванні сильної та незалежної адвокатури, оскільки гарантувати забезпечення прав і свобод людини (конституційний обов'язок, який взяла на себе держава) неможливо без функціонування такої адвокатури, якій і було делеговано виконання функції щодо надання професійної правничої (правової) допомоги, а з іншого – адвокатура теж заінтересована в існуванні сильної держави як інституції, що зможе забезпечити не тільки закріплення, а й належний механізм реалізації, зокрема, системи гарантій професійної діяльності адвоката.

Проаналізувавши різноманітні підходи щодо визначення місця адвокатури та адвоката в механізмі здійснення правосуддя, дисертант обґрунтовує позицію, відповідно до якої адвоката в жодному разі не слід сприймати як слугу, помічника правосуддя (тим більше – суду) або ж як посередника в процесі його здійснення, оскільки таке сприйняття принижує і надає викривлене розуміння його статусу, тому що не відображає сутності адвокатури як незалежної інституції в механізмі здійснення правосуддя, що займає самостійне та одне з провідних місць в такому механізмі, і на яку покладено виконання однієї з найважливіших функцій щодо забезпечення належної реалізації конституційного права особи на отримання професійної правничої (правової) допомоги. Все це свідчить про особливе конституційно-правове становище інституту адвокатури, що й зумовлює його теоретико-прикладне значення в нинішніх умовах реформування правової системи України.

Підрозділ 1.2 «Становлення та розвиток інституту адвокатури в аспекті еволюції розуміння термінів «адвокат» і «адвокатура» має теоретико-правовий характер та присвячений висвітленню генезису і еволюції розуміння вказаних термінів у ході історичного розвитку інституту вітчизняної адвокатури.

Розглянувши процес становлення інституту вітчизняної адвокатури в історичній ретроспективі, дисертант доходить висновку, що зародження такого інституту відбулося за часів Київської Русі (IX-XIII ст.), прототипом якого було судове представництво, у той час як формування адвокатури, що вже набуває рис професійного характеру (професійної адвокатури) відбувається в період польсько-

литовської доби (XIV-XVI ст.). Цей період характеризується й використанням легально закріпленого терміна «прокуратор» (фактично є аналогом терміна «адвокат» у сучасному його розумінні) щодо позначення фахівця, для якого заступництво стає вже професією, тоді як застосування терміна «адвокат» (*advocatus*) мало зовсім інше значення, оскільки стосувалося посадової особи – «війта», на якого й покладалося здійснення судової влади в місті.

Історико-правовий аналіз розвитку вітчизняної адвокатури вказує на те, що вперше використання терміна «адвокат» («повірений») та спроба сформулювати його дефініцію здійснюється в проекті Кодексу українського права під назвою: «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року, який хоча й не був затверджений царським урядом, проте використовувався на практиці. Негативне ставлення тогочасної влади до інституту адвокатури зумовило відсутність офіційного закріплення цього терміна в нормативних документах ще протягом тривалого часу, незважаючи на його поширеність і в юридичній лексиці, і в науковій літературі. Така ситуація простежувалася й на етапі організаційного оформлення інституту професійної адвокатури, що було юридично закріплено внаслідок проведення судової реформи 1864 року, яка передбачала введення в обіг нових термінів: «присяжний повірений», «приватний повірений», а також «стан» (рос.: «сословие»).

На сторінках дисертації комплексному аналізу піддається й еволюція розуміння вищевказаних терміно-понять під час радянського (післяреволюційного) періоду розвитку інституту української адвокатури (1917-1992 роки). Декрет № 1 «Про суди» 1917 року (аналогічною за змістом була постанова Народного Секретаріату України «Про введення народного суду» 1918 року) фактично став першим нормативним актом, в якому, хоча і формально, але згадується термін «адвокатура». Позитивним моментом прийнятого у 1939 році нового Положення Ради Народних Комісарів «Про адвокатуру» стало перше використання в нормативних актах терміна «адвокат», проте для відтворення сутності саме інституту адвокатури застосовувався термін «колегія адвокатів» (попереднє Положення ВЦВК «Про адвокатуру» 1922 року вживало інший термін – «колегія оборонців»). У Положенні про адвокатуру 1962 року адвокатура ототожнювалася із такою формою професійного об'єднання адвокатів як колегія адвокатів та надавалося визначення останньої, тоді як в Положенні про адвокатуру 1980 року вперше в описовій формі була сформована дефініція саме поняття «адвокатура».

Положення про адвокатуру 1980 року діяло аж до прийняття Закону України «Про адвокатуру» 1992 року, який і втілює сучасний, новітній етап становлення інституту незалежної вітчизняної адвокатури, особливістю якого є те, що в ньому вперше на законодавчому рівні було закріплено повноцінне визначення поняття «адвокатура» (ст. 1 Закону). На відміну від попереднього, чинний на сьогодні Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» розкриває й дефініцію поняття «адвокат», але використання законодавцем бланкетних норм не дає можливості з'ясувати основну його сутність, а отже, не виправдовує необхідності існування такої одиниці логічного мислення.

У підрозділі 1.3 *«Адвокат як суб'єкт надання професійної правничої (правової) допомоги (термінологічний та теоретико-методологічний аспекти)»* досліджуються як наукові концепти щодо теоретичних проблем формування

дефініції понять «адвокат» і «адвокатура» та встановлення їх співвідношення, так і деякі фундаментальні положення діяльності адвоката як суб'єкта надання професійної правничої (правової) допомоги.

Аналізуючи фундаментальні теоретико-методологічні аспекти професійної діяльності адвоката, на підставі дослідження позицій законодавства та публікацій науковців, а також з'ясування етимології слів «правовий», «юридичний» і «правничий» дисертант розкриває співвідношення між поняттями «правова допомога», «юридична допомога» та «правнича допомога».

У подальшому автором дисертації досліджується питання щодо кола суб'єктів надання правової допомоги та аргументується доцільність використання вузького (обмежувального) підходу до його визначення, а також позитивність змін до Конституції України (щодо правосуддя), згідно з якими монополія на здійснення основних видів правової допомоги (захисту та представництва) закріплюється за адвокатами.

На завершення підрозділу дисертант робить висновок про доцільність застосування насамперед словосполучення «професійна правнича (правова) допомога», що зумовлено, з одного боку, вживанням у Конституції України терміна «професійна правнича допомога», а з іншого – тривалим офіційним застосуванням терміна «правова допомога» та його поширеністю в науковій і практичній сферах.

Розділ 2 «Незалежний правовий статус адвоката: проблеми теорії та практики» складається з трьох підрозділів, в яких через призму розкриття як правової природи незалежності адвоката, так і сутності його правового статусу (поняття, структури, видів та особливостей в аспекті процесуальної форми діяльності адвоката) здійснюється спроба розроблення теоретико-прикладної концепції розуміння незалежного правового статусу адвоката як основоположної властивості його професійної діяльності.

У підрозділі 2.1 *«Незалежність адвоката як основоположна умова надання професійної правничої (правової) допомоги»*, на підставі аналізу досліджень науковців, положень національного законодавства і міжнародних актів, які визначають стандарти адвокатської діяльності, досвіду законодавців зарубіжних країн, визначається правова природа незалежності і самостійності адвоката та розкривається співвідношення між ними.

Дисертант обґрунтовує позицію, відповідно до якої категорію «незалежність» у контексті цього дослідження необхідно сприймати як незалежність, з одного боку, недержавного самоврядного інституту, а з іншого – безпосередньо адвоката, в аспекті здійснення ним своєї професійної діяльності, розкриваючи при цьому фундаментальні їх положення та встановлюючи взаємозв'язок між ними.

У результаті поглибленого доктринального вивчення правової природи незалежності адвоката як основоположної умови надання професійної правничої (правової) допомоги робиться висновок про, по-перше, існування двох її рівнів, а саме зовнішнього і внутрішнього (виділяються групи джерел можливого впливу на зовнішній рівень незалежності адвоката та розкривається зміст внутрішніх чинників її забезпечення), а по-друге, абсолютний характер незалежності адвоката.

Значна увага приділяється й розкриттю сутності самостійності адвоката та з'ясуванню її співвідношення з незалежністю як взаємопов'язаних, але в той же час різних, не взаємозумовлених властивостей його правового статусу.

У цьому підрозділі дисертант виділяє і ще одну важливу проблему, а саме: забезпечення зовнішнього рівня незалежності адвоката, який включає в себе й незалежність від самої адвокатури. Обґрунтовується точка зору, згідно з якою, з одного боку, існування професійних асоціацій адвокатів та обов'язкове членство в них не порушує принципу незалежності адвокатської діяльності (враховуючи особливий статус такої асоціації та специфіку виконуваних нею публічно-правових функцій), а з іншого – діяльність органів адвокатського самоврядування повинна бути спрямована саме на забезпечення та гарантування незалежності професійної діяльності кожного адвоката, у тому числі й у фінансовому. Ставиться під сумнів і діюча в Україні система надання безоплатної правової допомоги, насамперед в аспекті діяльності центрів безоплатної правової допомоги та розміру винагороди за надання адвокатом такої допомоги.

У підрозділі 2.2 *«Правовий статус адвоката: поняття, структура та види. Незалежний правовий статус адвоката»*, з огляду на різні наукові підходи до визначення та характеристики правового становища в суспільстві як особи в цілому, так і адвоката зокрема, дисертантом здійснюється спроба, по-перше, вивести цю проблему на новий концептуальний рівень, а по-друге, розроблення теоретико-прикладної концепції розуміння незалежного правового статусу адвоката.

Після системного аналізу наявних в юридичній науці точок зору дисертант обґрунтовує позицію про необхідність, з одного боку, застосування такого фундаментального, найбільш науково узагальнюючого елементу понятійно-категорійного апарату як права категорія, а саме такої комплексної категорії як «правовий статус», враховуючи її багатогранне функціональне призначення, а з іншого – визначити такий видовий набір елементів правового статусу, який забезпечив би необхідну його універсальність, дієвість та системність.

У подальшому дисертант здійснює розкриття природи зазначених елементів структури правового статусу адвоката в контексті дії принципу незалежності адвокатської діяльності, вказуючи при цьому на необхідність розглядати категорію «незалежність» у діалектичному взаємозв'язку із категорією «правовий статус адвоката», наявність якого обґрунтовує необхідність використання поняття «незалежний правовий статус адвоката», а проведені дослідження надало можливість сформулювати його авторську дефініцію.

На завершення підрозділу, у розрізі класифікації правового статусу особи за характером (змістом), дисертантом пропонується можливість виділення загального, професійного та індивідуального правового статусу адвоката, розкривається взаємозв'язок між ними, а також обґрунтовується доцільність застосування саме правової конструкції «процесуальна та непроцесуальна форми діяльності адвоката» замість «процесуальний та непроцесуальний статус адвоката».

Підрозділ 2.3 *«Правовий статус адвоката в умовах реалізації процесуальної форми його діяльності»* присвячений як розкриттю концептуальних теоретико-практичних аспектів багатогранного правового становища адвоката в кримінальному, цивільному, господарському, адміністративному та

конституційному судочинстві, так і з'ясування взаємозв'язку між захистом та представництвом як основними функціями професійної діяльності адвоката.

На підставі докладного аналізу теоретичних підходів та норм законодавства, що регулюють правовий статус адвоката у кримінальному судочинстві, дисертант обґрунтовує позицію про, з одного боку, багатогранне (багатофункціональне) правове становище адвоката в такому провадженні (може безпосередньо набувати статус захисника, представника або власне адвоката, а також бути як стороною кримінального провадження (і стороною захисту, і стороною обвинувачення), так і іншим учасником такого провадження), а з іншого – наявність ряду суттєвих прогалин та колізій в його правовій регламентації, зокрема в контексті відсутності чіткого визначення правового становища адвоката свідка та особи, у житлі чи іншому володінні якої проводиться обшук. Зроблено висновок про необхідність нормативного врегулювання права на професійну правничу (правову) допомогу зазначених учасників кримінального провадження (свідка (до того ж не повинно обмежуватися виключно кримінальним судочинством) та особи, у житлі чи іншому володінні якої якої проводиться обшук), що передбачає належне закріплення, по-перше, правового становища адвоката (набуває індивідуально-правовий статус власне адвоката (наприклад, свідка) та відноситься до інших учасників такого провадження) як активного учасника відповідних слідчих (розшукових) дій, а не просто статусу «присутнього» під час їх проведення, та, по-друге, відповідного порядку реалізації вказаного права, розкриваючи при цьому можливий механізм його забезпечення.

Значне місце в дисертації приділено розкриттю особливостей правового становища адвоката в цивільному судочинстві, де автор доходить висновку про необхідність сприйняття адвоката-представника як самостійного учасника такого судочинства, враховуючи наявність власного процесуального інтересу щодо результатів розгляду справи, в поєднанні із комплексом як невід'ємних професійних прав та обов'язків, що передбачені законодавством про адвокатуру, так і самостійних процесуальних прав, якими наділяється адвокат як представник особи в цивільному провадженні, та з урахуванням того, що представник не заміщує особу, яку представляє, а діє поряд з нею. Аргументується позиція, згідно з якою така самостійність адвоката, на відміну від його незалежності, має не абсолютний, а відносний характер.

Наявність професійної складової (реалізація якої, за загальним правилом, не залежить від виду ані адвокатської діяльності, ані процесуального провадження), а також необхідність сприйняття процесуального представництва як міжгалузевого правового інституту, що характеризується наявністю ряду спільних загальних рис та відсутністю суттєвих розбіжностей, свідчить про відносну процесуальну самостійність адвоката-представника в усіх видах судочинства.

Критичне дослідження позицій науковців щодо правової природи захисту та представництва як основних функцій професійної діяльності адвоката, дає можливість дисертанту розкрити і їх співвідношення, і взаємозв'язок між ними та набуттям адвокатом конкретного індивідуально-правового статусу представника, захисника чи власне адвоката.

Розділ 3 «Порядок набуття правового статусу адвоката» складається з двох підрозділів, у яких розкриваються теоретико-правові та практичні аспекти як

здобуття особою такого статусу, так і оформлення повноважень адвоката, з чим пов'язується набуття конкретного його виду – професійного та індивідуально-правового (захисника, представника чи власне адвоката).

Основна мета *підрозділу 3.1 «Теоретичні та практичні проблеми набуття статусу адвоката»* полягає у формуванні, на підставі дослідження наукових концептів та досвіду законодавців ряду зарубіжних країн, такого механізму доступу до адвокатської професії, що гарантуватиме можливість отримання правового статусу адвоката виключно тими особами, кваліфікація та моральні якості яких можуть забезпечити належне надання правової допомоги на професійній основі.

У цьому підрозділі акцентується увага на розкритті правової природи позитивних та негативних умов як набуття статусу адвоката, так і здійснення адвокатської діяльності. У контексті з'ясування сутності негативних умов аргументується позиція про необхідність суттєвого розширення сфери їх дії, зокрема шляхом підвищення вимог насамперед до морально-етичного рівня претендента на здобуття статусу адвоката та встановлення заборони особі, яка набула статус адвоката, представляти інтереси будь-якої особи у справах (зокрема, в судах), в яких іншою стороною є орган (органи), в якому (яких) вона працювала, не менше ніж протягом трьох років з дня припинення попередньої такої її діяльності.

У підрозділі аналізуються й вимоги до освітньо-кваліфікаційного рівня особи, яка виявила бажання набути статус адвоката, та розкривається ставлення дисертанта до можливості набуття такого статусу особою, якій присуджено науковий ступінь у галузі права.

Значна увага в дисертації приділяється розкриттю сутності інституту стажування, а також умові про наявність стажу в претендента на здобуття статусу адвоката. Комплексний аналіз положень українського законодавства у цій сфері, з урахуванням досвіду зарубіжних країн, дає можливість дисертанту піддати сумніву як наявну процедуру проходження стажування (щодо самого порядку і строків його проведення), так і ставлення вітчизняного законодавця до наявності стажу як безальтернативної умови набуття статусу адвоката. На підставі дослідження правового статусу стажиста та помічника адвоката, автор вказує на те, що український законодавець відійшов від класичного розуміння статусу помічника адвоката та не враховує різницю в їхньому статусі. Обґрунтовується висновок про необхідність як вдосконалення наявного альтернативного способу набуття статусу адвоката без проходження стажування, так і взагалі збільшення їх кількості, а також закріплення норми про можливість здобуття такого статусу і в разі відсутності відповідного стажу.

У дисертації акцентується увага й на недоліках наявної процедури організації та складення кваліфікаційного іспиту особами, що виявили бажання набути статус адвоката, які є суттєвою перепорою у доступі таких осіб до адвокатської професії. Дисертант робить висновок про необхідність кардинальної зміни існуючої процедури, зокрема шляхом встановлення необхідності складення двох кваліфікаційних іспитів («вступного» – до проходження стажування та «випускного» – після його проходження), розкриваючи при цьому оптимальні форми їх проведення.

У *підрозділі 3.2 «Оформлення повноважень адвоката як важливий елемент його професійної діяльності»* розкривається правова природа такого невід'ємного елемента здійснення адвокатської діяльності, який не тільки встановлює сутність

взаємовідносин адвоката зі своїм клієнтом, але й визначає особливості його індивідуального правового статусу (документи, що підтверджують повноваження адвоката, зокрема, можуть визначати й межі його процесуальної самостійності) та є необхідною умовою повноцінної реалізації професійної складової цього статусу.

У дисертаційній роботі розглядаються проблемні питання щодо визначення природи договору про надання правової допомоги, враховуючи, зокрема, відсутність єдиного підходу щодо встановлення місця такого договору серед інших груп договорів. Доктринальне обґрунтування дисертантом потреби розмежування понять «правова допомога» та «правові послуги», зважаючи, що надання такої допомоги повинно асоціюватися саме з професійною діяльністю адвоката, та враховуючи при цьому особливості як укладення, так і розірвання договору про надання правової допомоги, надає можливість аргументувати позицію про необхідність сприйняття такого договору як самостійного, специфічного договору, який є різновидом цивільно-правового договору (хоча є непойменованим у ЦК України), а основою правового регулювання якого є, зокрема, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Правила адвокатської етики. Специфіка такого договору полягає і в тому, що він, будучи підставою як здійснення адвокатської діяльності, так і реалізації особою свого конституційного права на професійну правничу допомогу, з одного боку, врегульовує взаємовідносини адвоката із своїм клієнтом (внутрішня форма відносин), а з іншого – є основою для подальших взаємовідносин адвоката з судом (зовнішня форма відносин).

У цьому підрозділі дисертантом аналізується сутність й інших документів, які підтверджують повноваження адвоката в аспекті процесуальної та непроцесуальної форми його діяльності. Розкриваються переваги і недоліки практичного застосування кожного з таких документів, а також звертається увага на наявні законодавчі прогалини в їх використанні.

Розділ 4 «Елементи правового статусу адвоката» складається з трьох підрозділів, в яких на новому концептуальному рівні розкривається правова природа кожного із структурних елементів категорії «правовий статус адвоката», комплекс яких забезпечує необхідну універсальність, системність та дієвість цієї категорії.

У підрозділі 4.1 «Професійні права та обов'язки адвоката» розглядаються теоретико-прикладні проблеми регламентації та реалізації таких фундаментальних елементів правового статусу адвоката.

Вивчення теоретичних розробок щодо критеріїв класифікації прав як адвоката в цілому, так, зокрема, й адвоката-захисника, переконує дисертанта в доцільності використання саме формально-юридичного критерію їх класифікації, що вказує на можливість виокремлення двох рівнів прав адвоката (професійні та процесуальні), сукупність яких і відображає права адвоката відповідного індивідуально-правового статусу (статусні права адвоката).

Комплексний підхід до з'ясування правової природи професійних прав адвоката, зокрема в контексті діяльності адвоката-захисника, дає можливість аргументувати позицію, відповідно до якої, з одного боку, український законодавець закріплює за адвокатом значну кількість таких прав, а з іншого – відсутність як особливого порядку, так і належного (або ж взагалі) механізму реалізації багатьох з них (зокрема, що стосується прав, які пов'язані із діяльністю

адвоката щодо збирання доказової інформації (адвокатським розслідуванням) та насамперед її процесуальним оформленням як доказів), свідчить про те, що адвокат не наділяється достатнім їх комплексом, який є необхідним для виконання свого конституційного обов'язку щодо надання правничої допомоги на засадах професійності та незалежності.

Основна увага в підрозділі зосереджена на розкритті на доктринальному рівні правової природи двох основних професійних прав функціонального характеру, а саме – права адвоката на запит та на опитування осіб за їх згодою, які спрямовані на формування належної та допустимої доказової бази. Проведене дослідження дало можливість дисертанту, по-перше, виявити ряд суттєвих недоліків їх нормативного регулювання, а по-друге, сформулювати певні концептуальні положення вдосконалення механізму їх практичної реалізації.

У цьому підрозділі дисертантом розкривається й сутність професійних обов'язків адвоката, у тому числі заборон, які за своєю природою є певними негативними доповненнями до таких обов'язків, спрямованими на захист інтересів клієнта від можливих зловживань з боку адвоката. Зроблено висновок, що адвокат у будь-якій своїй діяльності, у тому числі й позапрофесійній (у повсякденному житті), повинен неухильно дотримувати, насамперед, ті моральні обов'язки, які на нього покладає специфічний статус адвоката, його професія, які в поєднанні з правовими становлять його професійний обов'язок, невиконання або неналежне виконання якого є дисциплінарним проступком адвоката.

У підрозділі 4.2 «Гарантії у професійній діяльності адвоката» розкривається багатогранне функціональне призначення таких гарантій, які, будучи структурним елементом правового статусу адвоката, покликані забезпечувати належну реалізацію всіх інших елементів статусу. Гарантії адвокатської діяльності спрямовані і на захист адвоката від можливих проявів свавілля з боку держави, органів адвокатського самоврядування та інших суб'єктів, і на забезпечення права особи на професійну правничу (правову) допомогу, реалізація здійснення якого перебуває в тісному взаємозв'язку з наявною системою таких гарантій.

Значну увагу в підрозділі приділено розкриттю сутності, по-перше, заборони вимагати від адвоката надання відомостей, що є адвокатською таємницею, та її меж (обґрунтовується доцільність розголошення такої таємниці у деяких випадках (в інтересах або ж адвоката, або ж його клієнта), але така можливість не повинна бути пов'язана із розкриттям інформації як про злочин, що вже відбувся й не відомий правоохоронним органам, так і про злочин, який клієнт адвоката тільки готується вчинити), а по-друге, – засобів, за допомогою яких забезпечується збереження такої таємниці (досліджується нормативне регулювання, а також наявні проблеми реалізації, зокрема таких гарантій як свідоцький імунітет адвоката та заборона втручатися у його приватне спілкування з клієнтом, а також гарантій у разі проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність).

На сторінках дисертації розкривається правова природа та недоліки в побудові норм, що передбачають існування гарантій, які безпосередньо пов'язані з кримінальним переслідуванням адвоката, гарантій його безпеки, а також гарантій, що свідчать про наявність індемнітету адвоката.

У підрозділі 4.3 «Професійна відповідальність як елемент правового статусу адвоката» розкриваються концептуальні засади адміністративної, кримінальної, цивільно-правової (майнової) та дисциплінарної відповідальності адвоката.

У пункті 4.3.1 «Сутність адміністративної та кримінальної відповідальності адвоката» вона розглядається насамперед через призму дії гарантій адвокатської діяльності.

У цьому пункті основна увага дисертанта приділена розкриттю правової природи неповаги до суду як найпоширенішого адміністративного проступку адвоката та робиться висновок, згідно з яким відсутність в українському законодавстві легально закріпленої дефініції поняття «неповага до суду», а також належного переліку діянь, які потрібно кваліфікувати як неповагу адвоката до суду, і ознак, які б надали можливість відмежувати її від інших подібних діянь (наприклад, обґрунтованої критики адвоката на адресу судді), наявність ряду оціночних термінів, у поєднанні з недоліками процедури розгляду судами справи про адміністративний проступок фактично нівелюють те значення, що повинно надаватися інституту відповідальності за неповагу до суду, та вказують на можливі непередбачувані наслідки в його застосуванні, допускаючи існування випадків упередженого ставлення судді до професійної діяльності адвоката.

Аргументується позиція, згідно з якою особливість кримінальної відповідальності адвоката, яка є тісно пов'язаною з дисциплінарною, полягає не тільки в наявності системи гарантій його професійної діяльності (особливий порядок кримінального провадження стосовно адвоката), але й в необхідності закріплення правових засобів, які б на більш високому рівні запобігали випадкам несумлінної діяльності адвокатів, обґрунтовуючи при цьому деякі з них.

У пункті 4.3.2 «Цивільно-правова (майнова) відповідальність адвоката. Страхування відповідальності адвоката» правова природа цього виду його професійної відповідальності сприймається як поєднання елементів обмежувального та споживчого концептуальних підходів. Обґрунтовується висновок про необхідність існування інституту страхування цивільно-правової відповідальності адвоката (як надає додаткові гарантії клієнту в належній реалізації його конституційного права, так і мінімізує можливі негативні наслідки професійної діяльності адвоката), але запровадження обов'язкової його форми потребує врахування потенційних фінансових ризиків адвокатської діяльності та можливе лише за умови створення надійного й ефективного механізму такого страхування. Дисертантом розкриваються основні положення зазначеного механізму та аргументується насамперед необхідність (зокрема – на підставі аналізу дисциплінарної практики) розроблення Стандартів професійної діяльності українського адвоката, які б стали основою при подальшому формуванні типових правил страхування цивільно-правової відповідальності адвоката.

Пункт 4.3.3 «Дисциплінарна відповідальність адвоката» має теоретико-прикладний характер та досліджує проблемні аспекти притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, яка покликана не тільки створити відповідні умови існування професійної та високоморальної адвокатури як інституту громадянського суспільства, а й забезпечити функціонування незалежної

адвокатури в цілому і професійної діяльності адвоката зокрема (у тому числі й у відносинах безпосередньо з органами адвокатського самоврядування).

На підставі комплексного аналізу позицій науковців, норм українського законодавства, досвіду законодавців зарубіжних країн, міжнародних стандартів адвокатської діяльності, а також результатів дисциплінарної практики, дисертантом запропоновано авторську дефініцію поняття «дисциплінарний проступок адвоката» і обґрунтовується необхідність як розширення кола дисциплінарних стягнень відносно адвоката та закріплення конкретного переліку підстав для кожного виду таких стягнень (формування їх у вигляді самостійного складу), так й існування вичерпного переліку приводів для порушення дисциплінарного провадження щодо нього (розкрито сутність кожного з таких приводів).

У контексті дослідження питання про процедуру притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, дисертант звертає увагу як на концептуальні моменти, так і на основні недоліки нормативного регулювання змісту стадій дисциплінарного провадження.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації представлені основні результати дослідження, наведено теоретичне узагальнення щодо вирішення науково-прикладної проблеми формування концептуальних шляхів вдосконалення правового статусу адвоката, його структури та порядку набуття і припинення в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні. Найбільш вагомими здобутками дисертанта відображено, зокрема, у таких висновках та пропозиціях:

1. Адвокатура являє собою професійно-правову правозахисну інституцію, що займає самостійне місце в механізмі здійснення правосуддя і як незалежний інститут громадянського суспільства відіграє провідну роль у забезпеченні якісного розвитку такого суспільства, належних умов проживання людини в ньому, шляхом утвердження пріоритетності інтересів кожної особи. Специфіка адвокатури проявляється насамперед у дуалістичному характері її правової природи, що простежується в органічному поєднанні публічних та приватних інтересів у діяльності як адвокатури в цілому, так і адвоката зокрема, що повинні мати рівнозначний, взаємостримуючий характер. Адвокатуру, що є системоутворюючим елементом механізму захисту прав, свобод та законних інтересів людини, необхідно розглядати як основу, фундамент громадянського суспільства та правової держави (забезпечує їх гармонійне співіснування), без професійної діяльності якої, насамперед на засадах незалежності, взагалі ставиться під сумнів можливість їх існування, а стан її розвитку є одним із основних показників, що безпосередньо вказує на рівень демократії в суспільстві.

2. Дослідження етапів становлення та розвитку інституту вітчизняної адвокатури надало можливість не тільки визначити п'ять основних таких етапів (зародження прототипу інституту адвокатури за часів Київської Русі, формування адвокатури, яка набуває рис професійного характеру в період польсько-литовської доби, організаційне оформлення даного інституту внаслідок проведення судової реформи 1864 року, радянський період існування інституту української адвокатури

та сучасний, новітній етап становлення інституту незалежної вітчизняної адвокатури), але й насамперед розкрити еволюцію розуміння термінів «адвокат» і «адвокатура» в ході історичного розвитку даного інституту (від застосування терміна «адвокат» для позначення посадової особи – «війта» та використання даного терміна і спроби сформулювати його дефініцію в проекті Кодексу українського права під назвою: «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року до повноцінного використання терміно-понять «адвокат» та «адвокатура» на сучасному, новітньому етапі розвитку інституту української адвокатури).

3. Ураховуючи необхідність вдосконалення понятійно-категоріального апарату дисертаційного дослідження та виходячи, з одного боку, як з етимологічного розуміння поняття «адвокат» (походить від латинського слова «advocare» – закликати на допомогу, та вказує на обізнану особу, яка запрошена захищати в суді, вести справу – «advocatus»), так і з необхідності використання сутності подвійної (статусної та функціональної) правової основи формування його дефініції, а з іншого – з багатогранності у визначенні місця та ролі адвокатури в суспільстві, дисертантом запропоновано авторські визначення відповідно понять «адвокат» та «адвокатура». Аргументуючи обмеженість позиції, згідно з якою співвідношення між вказаними поняттями сприймається як просте співвідношення складових елементів (адвокатів) та цілого (адвокатури), за яким адвокатура розглядається як незалежна професійна організація (об'єднання) адвокатів, робиться висновок про необхідність врахування й різного їх функціонального призначення (основна функція адвоката – це надання професійної правничої (правової) допомоги клієнтам, тоді як адвокатури – створення умов для ефективного надання адвокатами такої допомоги), але в той же час вони пов'язані між собою та взаємно впливають один на одного.

4. Розкриття фундаментальних теоретико-методологічних аспектів професійної діяльності адвоката вказує на можливість використання кожного з понять («правова допомога», «юридична допомога» та «правнича допомога») для позначення такої його діяльності, враховуючи насамперед етимологію слів «правовий», «юридичний» та «правничий», а також те, що ключовим моментом в їх розмежуванні є поняття «допомога» (діяльність щодо сприяння особі, яка перебуває у складній (проблемній) правовій ситуації). Додатково обґрунтовується така можливість й використанням у Конституції України терміна «професійна правнича допомога» (акцент повинен ставитися саме на термін «професійна», за допомогою якого законодавець фактично гарантує належне надання такої допомоги, оскільки цей обов'язок покладається на осіб, які на професійній основі здійснюють правничу діяльність, тобто адвокатів), але застосування вказаних понять повинно обов'язково здійснюватись у поєднанні із терміном «професійна».

Аргументується необхідність розмежування понять «правова допомога» («професійна правнича допомога») та «правова послуга» за: об'єктом; суб'єктом одержання та надання; механізмом здійснення та сферою правового регулювання; спрямованістю на досягнення результату, а також за характером діяльності, при якій вони реалізуються.

5. Категорію «незалежність» у контексті дослідження сутності правового статусу адвоката необхідно сприймати як незалежність, з одного боку, недержавного самоврядного інституту від будь-якого зовнішнього впливу (зокрема,

– впливу держави та її органів), а з іншого – безпосередньо адвоката (як принципу здійснення адвокатської діяльності, який розкривається насамперед за допомогою гарантій такої діяльності). Незалежність адвоката потрібно розглядати і як його обов'язок здійснювати професійну діяльність поза межами як зовнішнього, так і внутрішнього тиску задля обстоювання інтересів клієнта, що дає можливість виокремити два її рівні (якщо незалежність адвоката на зовнішньому рівні асоціюється із заборонаю будь-яких втручань та перешкод у здійсненні його професійної діяльності, то на внутрішньому – сукупністю морально-етичних та психологічних його якостей, які відображають ставлення адвоката до здійснюваної ним адвокатської діяльності, за умови відсутності будь-якої позапрофесійної (зокрема, особистої) заінтересованості в процесі її реалізації).

6. Незважаючи на суттєву етимологічну синонімічність слів «незалежний» та «самостійний», проведене комплексне дослідження, зокрема, позицій науковців, які розкривають їх сутність у контексті правового статусу суддів та слідчих у кримінальному судочинстві, з урахуванням специфіки нормативно-правового регулювання професійної діяльності адвоката, вказує на необхідність їх співвідношення як взаємопов'язаних, але водночас різних, не взаємозумовлених властивостей правового статусу адвоката. Якщо незалежність адвоката стосується усіх аспектів його діяльності (розглядається як основний принцип здійснення адвокатської діяльності), то самостійність насамперед асоціюється з процесуальною його діяльністю і полягає у сприйнятті адвоката як самостійного учасника процесу, який в межах наданих йому повноважень вільно визначає засоби та методи надання правової допомоги своєму клієнту та несе, зокрема, дисциплінарну відповідальність за вчинені ним протиправні діяння.

7. На відміну від незалежності, процесуальна самостійність адвоката має відносний характер, що зумовлено, зокрема, похідним характером виникнення повноважень адвоката, необхідністю врахування принципу пріоритетності інтересів клієнта (але адвокат повинен не забувати, що закон і моральність у його професійній діяльності є вищими за волю клієнта) та насамперед тим, що, з одного боку, адвокат наділений правом самостійно обирати методи та засоби надання правової допомоги своєму клієнту, а з іншого – йому забороняється займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у самообмові клієнта. Вказане свідчить, по-перше, про певне обмеження процесуальної самостійності адвоката, але в жодному разі не про обмеження його професійної незалежності (як на зовнішньому, так і на внутрішньому рівні), яка повинна сприйматися як абсолютна категорія, а по-друге – що ці властивості не є взаємозумовленими, оскільки збільшення процесуальної самостійності не тягне за собою й збільшення незалежності адвоката, або ж навпаки – наявність абсолютної незалежності не свідчить про наявність такої ж самостійності.

8. Правовий статус адвоката – це комплексна категорія, яка відображає його правове становище в суспільстві, що характеризується наявністю у адвоката юридично встановленої сукупності прав, обов'язків, гарантій та відповідальності, які є необхідними і достатніми для здійснення адвокатської діяльності щодо надання професійної правничої (правової) допомоги на засадах абсолютної незалежності. Ця категорія акумулює і відтворює всю сукупність взаємовідносин адвоката в

суспільстві та відображає не тільки його реальне правове становище, але й формує юридичний базис для професійної діяльності адвоката в ньому. Ця комплексна категорія слугує основою для розмежування правового становища адвоката й інших учасників правовідносин.

До елементів структури правового статусу адвоката, крім прав та обов'язків, які, без сумніву, є вихідними та загальноприйнятими елементами, необхідно включати також правові гарантії та відповідальність, оскільки лише така їх сукупність здатна забезпечити необхідну універсальність, дієвість та системність категорії «правовий статус адвоката». Усі інші правові категорії повинні сприйматися як передумови набуття відповідного статусу чи вступу у правовідносини (законні інтереси, правосуб'єктність, громадянство та інші) або ж умови, які є дотичними до нього та сприяють його реалізації (принципи, правові норми, функції, завдання тощо).

Найбільш прийнятною класифікацією видів правового статусу адвоката є класифікація за характером (змістом), яка дає можливість виділення: загального (конституційного) статусу особи, яка є адвокатом (відповідає правовому статусу фізичної особи); спеціального (родового), а саме професійного статусу адвоката (являє собою комплекс професійних прав, обов'язків, гарантій та відповідальності адвоката) та індивідуального правового статусу адвоката (правове становище адвоката під час надання ним конкретних видів професійної правничої (правової) допомоги), який характеризується можливістю виокремлення процесуальної та непроцесуальної форми його діяльності щодо надання професійної правничої (правової) допомоги. Без сумніву, за значенням і обсягом центральне місце належить процесуальній формі діяльності адвоката, але в жодному разі не слід применшувати й ролі непроцесуальної форми діяльності, яка може передувати та (або) супроводжувати процесуальну, оскільки визначити ефективність професійної діяльності адвоката можна лише на підставі системного аналізу обох форм його діяльності. Наявність професійної складової та зазначений взаємозв'язок між формами діяльності адвоката вказують на доцільність використання саме правової конструкції «процесуальні та непроцесуальні форми діяльності адвоката», а не «процесуальний та непроцесуальний статус адвоката».

9. Наявність діалектичного взаємозв'язку між категоріями «незалежність» та «правовий статус адвоката» дає можливість сформулювати теоретико-прикладну концепцію розуміння сутності незалежного правового статусу адвоката як основоположної властивості його професійної діяльності, яка має визначальний вплив на всі елементи правового статусу адвоката, сукупність яких, у свою чергу, повинна забезпечувати можливість надання адвокатом професійної правничої (правової) допомоги на засадах його абсолютної незалежності.

10. В аспекті процесуальної форми діяльності адвоката основними напрямками (функціями) є захист та представництво, які не виключають один одного, а навпаки – є взаємопов'язаними, притаманними всій процесуальній його діяльності та спрямованими на досягнення єдиної мети, а саме – сприяння реалізації та забезпеченню захисту прав, свобод та інтересів клієнта. Адвокат набуває статус захисника чи представника як учасник, наприклад, кримінального провадження, з урахуванням того, яку саме як ключову функцію він повинен у конкретному

випадку виконувати – захист обвинуваченого, представництво потерпілого. Якщо жодна з вказаних функцій у такому випадку не отримує значення ключової, тоді він повинен набувати статус власне адвоката (наприклад, адвокат свідка).

11. З набуттям правового статусу адвоката і оформленням його повноважень, не тільки безпосередньо пов'язане отримання конкретного його виду – професійного та індивідуально-правового (захисника, представника чи власне адвоката), але між ними існує тісний правовий зв'язок. Так, професійний статус адвоката надає особі не тільки потенційну можливість його використання (реалізація значної кількості елементів цього статусу є неможливою поза здійснення адвокатом процесуальної та (або) непроцесуальної форми його діяльності), однак повноцінна його реалізація можлива лише за умови або ж тільки належного оформлення повноважень адвоката (щодо непроцесуальної форми його діяльності), або ж і вступу у відповідний процес. Оформлення повноважень адвоката є необхідною умовою повноцінної реалізації професійної складової цього статусу і визначає особливості його індивідуального правового статусу (документи, що підтверджують повноваження адвоката, зокрема, можуть визначати й межі його процесуальної самостійності).

12. У цілому поділяючи точку зору А.В. Рагуліна про можливість виокремлення двох рівнів прав адвоката, піддається сумніву доцільність найменування сукупності спеціальних прав – а саме прав першого рівня – статусними, оскільки такі права насамперед вказують на професійну діяльність адвоката незалежно від набуття ним конкретного індивідуального правового статусу та можуть бути реалізовані як з моменту отримання статусу адвоката, так і оформлення його повноважень, саме в силу своєї професії, а тому саме вони повинні найменуватися «професійними». У той же час комплекс відповідних процесуальних прав адвокат набуває та може реалізовувати вже з моменту його вступу в процес у відповідному індивідуально-правовому статусі (адвоката-захисника, адвоката-представника чи власне адвоката). Тож, набувши певного індивідуального статусу, адвокат отримує комплекс як професійних прав адвоката (права першого рівня), так і процесуальних прав (права другого рівня), а тому саме він повинен отримати найменування «статусні права адвоката».

13. Наявна в Україні система гарантій адвокатської діяльності загалом відповідає як міжнародним стандартам адвокатської професії, так і досвіду зарубіжних країн, проте існування суттєвих неточностей та прогалин, відсутність чітких механізмів забезпечення їх реалізації, неузгодженість у ряді випадків між положеннями Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інших нормативних актів (зокрема, КПК України) вказує на необхідність значного підвищення рівня гарантування професійної діяльності адвоката задля створення належних умов реалізації насамперед таких фундаментальних принципів як незалежність та конфіденційність.

14. За вчинення дисциплінарного проступку до адвоката повинно бути застосоване одне з таких стягнень: попередження; догана; штраф; зупинення (у тому числі й в аспекті окремих видів діяльності) або ж позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю. Українському законодавцеві доцільно розглянути й питання щодо доповнення переліку таких стягнень і додатковими – у вигляді примусового підвищення кваліфікації та тимчасової заборони (наприклад, строком

до 5 років) як на заняття керівних посад в органах адвокатського самоврядування, так і щодо виконання обов'язків керівника стажування.

15. Піддається обґрунтованій критиці положення українського законодавства, яке робить перелік приводів для порушення дисциплінарного провадження відносно адвоката відкритим, надавши право кожному, навіть особі, яка не має жодного відношення до професійної діяльності адвоката (не є ані його клієнтом, ані жодним іншим учасником будь-яких правовідносин, у яких бере участь адвокат), звертатися із заявою (скаргою) до КДКА щодо поведінки адвоката, яка може бути підставою для його дисциплінарної відповідальності. Задля забезпечення реальної наповненості принципу незалежності адвокатської діяльності аргументується позиція про необхідність існування вичерпного переліку вищевказаних приводів, а також позбавлення правоохоронних органів (у тому числі й органів прокуратури) та інших органів державної влади і місцевого самоврядування права ініціювати питання про дисциплінарну відповідальність адвоката. Ці органи повинні наділятися тільки правом звернення з відповідним поданням до органів адвокатського самоврядування, що, у свою чергу, вже на підставі отриманого подання самостійно вирішують питання щодо ініціювання порушення дисциплінарної справи стосовно адвоката.

16. З метою вдосконалення правового статусу адвоката, запропоновано, зокрема: внести зміни до п.п. 1, 9 ч. 1 ст. 1, ч. 1 ст. 2, ч.ч. 1-3 ст. 6, ч.ч. 1, 2 ст. 9, ч.ч. 1, 5, 7 ст. 10, ч. 1 ст. 12, п. 5 ч. 1 ст. 19, п.п. 7, 8 ч. 1 ст. 20, п.п. 3, 7, 8, 12, 13 ч. 1 і п.п. 2-4 ч. 2 ст. 23, п. 2 ч. 1 і п.п. 1-3 ч. 2 ст. 24, п.п. 1-3 ч. 2 ст. 32, ст. 35, ч. 1 ст. 36, ч. 2 ст. 38, ч.ч. 1-3 ст. 39, ч. 1 ст. 42 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та доповнити цей Закон ч. 4 ст. 24, ст. 25-1, п. 2 ч. 1 ст. 34, п. 5 ч. 1 ст. 37, ч. 4 ст. 41.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 900 с.

Рецензії: Яновська О.Г. Рецензія на монографію Заборовського В.В. «Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України». *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 298. URL: http://pap.in.ua/1_2017/92.pdf (дата звернення: 11.09.2017); Стефанчук Р.О. Рецензія на монографію Заборовського В.В. «Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2017. Вип. 42. С. 254-255.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Заборовський В.В. Проблемні аспекти реалізації адвокатом права на запит. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2011. Вип. 17. С. 103-104.

3. Заборовський В.В. Основні позитивні та негативні риси Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2012. Вип. 18. С. 86-87.
4. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2012. Вип. 19. Т. 1. С. 162-164.
5. Заборовський В.В. Адвокатський запит у світлі прийняття Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». *Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Юридичні науки.* 2013. № 1(II). С. 24-27.
6. Заборовський В.В. Правова природа витрат на правову допомогу в цивільному процесі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2013. Вип. 23. Ч. 1., Т. 1. С. 210-213.
7. Заборовський В.В. Деякі аспекти припинення права на заняття адвокатською діяльністю. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2014. № 4. С. 224-227. URL: http://lsej.org.ua/4_2014/60.pdf (дата звернення: 11.09.2017).
8. Заборовський В.В. Критерії обмеження розміру компенсації витрат на правову допомогу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2014. Вип. 24. Т. 2. С. 40-43.
9. Заборовський В.В., Гечка К.В. Проблеми правового захисту адвокатської таємниці та шляхи їх вдосконалення. *Порівняльно-аналітичне право.* 2014. № 1. С. 296-298. URL: http://par.in.ua/1_2014/Zaborovskyi,_Hechka.pdf (дата звернення: 11.09.2017) (персональний внесок автора 50%).
10. Заборовський В.В., Гечка К.В. Проблемні питання визначення поняття «адвокатська таємниця». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2014. Вип. 25. С. 274-277 (персональний внесок автора 50%).
11. Заборовський В.В. Окремі аспекти процедури притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право.* 2014. № 5. С. 408-410. URL: http://par.in.ua/5_2014/123.pdf (дата звернення: 11.09.2017).
12. Заборовський В.В., Якимович Я.В. Деякі аспекти визначення видів адвокатської діяльності за Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2014. Вип. 26. С. 272-274 (персональний внесок автора 50%).
13. Заборовський В.В. Деякі проблемні аспекти ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2014. Вип. 28. Т. 2. С. 27-31.
14. Заборовський В.В. Приводи для порушення дисциплінарного провадження відносно адвоката за законодавством України та Російської Федерації. *Порівняльно-аналітичне право.* 2014. № 6. С. 352-356. URL: http://par.in.ua/6_2014/109.pdf (дата звернення: 11.09.2017).
15. Заборовський В.В., Булеца С.Б. Зупинення права на заняття адвокатською діяльністю як вид дисциплінарного стягнення відносно адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2014. Вип. 29. Т. 2. С. 213-216 (персональний внесок автора 70%).
16. Заборовський В.В. Перевірка відомостей про дисциплінарний проступок адвоката як початкова стадія дисциплінарного провадження щодо адвоката.

Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 30. Т. 2. С. 173-178.

17. Заборовський В.В. Звернення суду (судді) в якості приводу для порушення дисциплінарного провадження відносно адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 33. Т. 2. С. 169-172.*

18. Заборовський В.В. Відповідальність адвоката за неявку в судові засідання: проблеми кваліфікації поважності причин неявки. *Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 6. С. 336-342. URL: http://pap.in.ua/6_2015/102.pdf (дата звернення: 11.09.2017).*

19. Заборовський В.В. Окрема ухвала суду як привід для порушення дисциплінарного провадження відносно адвоката: практичні проблеми застосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 34. Т. 3. С. 105-109.*

20. Заборовський В.В. Особливості правового статусу адвоката-представника в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 35. Ч. 2., Т. 3. С. 161-168.*

21. Заборовський В.В. Правова природа процесуальної та непроцесуальної форми діяльності адвоката щодо надання правової допомоги. *Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 1. С. 362-366. URL: http://pap.in.ua/1_2016/109.pdf (дата звернення: 11.09.2017).*

22. Заборовський В.В. Стажування як умова набуття статусу адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 37. Т. 3. С. 112-116.*

23. Заборовський В.В., Жежихова М. Особливості правового становища адвоката в конституційному судочинстві. *Конституційно-правові академічні студії. 2016. № 1. С. 109-117. (персональний внесок автора 70%).*

24. Заборовський В.В. Адвокат як суб'єкт надання правової (професійної правничої) допомоги. *Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 2. С. 248-250. URL: http://pap.in.ua/2_2016/76.pdf (дата звернення: 11.09.2017).*

25. Заборовський В.В. Професійна діяльність адвоката – це правова, юридична чи професійна правнича допомога? *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 38. Т. 2. С. 140-145.*

26. Заборовський В.В., Булеца С.Б., Манзюк В.В. Індемнітет адвоката як одна з основних гарантій адвокатської діяльності. *Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 4. С. 284-288. URL: http://pap.in.ua/4_2016/85.pdf (дата звернення: 11.09.2017) (персональний внесок автора 50%).*

27. Заборовський В.В. Структура правового статусу адвоката: дослідження сутності елементів, які є передумовами його виникнення або ж є дотичними до нього. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 39. Т. 2. С. 110-115.*

28. Заборовський В.В. Адвокатура як невід'ємний інститут громадянського суспільства на сучасному етапі становлення правової держави в Україні. *Конституційно-правові академічні студії. 2016. № 2. С. 49-58.*

29. Заборовський В.В. Співвідношення понять «правова допомога» та «правова послуга» в аспекті визначення сутності професійної діяльності адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2016. Вип. 40. Т. 2. С. 131-137.

30. Булеца С.Б., Заборовський В.В. Ордер в якості документу, що посвідчує повноваження адвоката. *Часопис цивілістики.* 2017. Вип. 22. С. 8-13 (персональний внесок автора 70%).

31. Заборовський В.В. Місце і роль адвокатури у механізмі здійснення правосуддя в Україні. *Конституційно-правові академічні студії.* 2017. № 2. С. 51-60.

Статті у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

32. Заборовський В.В. До питання про дефініцію поняття «адвокат». *Проблеми законності.* 2016. № 132. С. 75-82.

33. Заборовський В.В. Правовий статус особи, яка надає правову допомогу, в цивільному судочинстві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2016. Вип. 41. Т. 2. С. 183-187.

34. Заборовський В.В. Деякі критерії розмежування понять «правова допомога» та «правова послуга» в аспекті визначення сутності професійної діяльності адвоката. *Порівняльно-аналітичне право.* 2016. № 5. С. 311-314. URL: http://pap.in.ua/5_2016/94.pdf (дата звернення: 11.09.2017).

35. Заборовський В.В. Плюралізм у розумінні поняття «адвокатура» та його співвідношення із поняттям «адвокат». *Проблеми законності.* 2016. № 135. С. 234-244.

36. Заборовський В.В. Незалежність та самостійність адвоката: проблеми розмежування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2017. Вип. 42. С. 242-246.

37. Заборовський В.В. Довіреність як документ, що посвідчує повноваження адвоката. *Порівняльно-аналітичне право.* 2016. № 6. С. 270-272. URL: http://pap.in.ua/6_2016/80.pdf (дата звернення: 11.09.2017).

38. Заборовський В.В. Страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів в Україні: обов'язкове чи добровільне? *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2017. Вип. 43. Т. 2. – С. 194-198.

39. Заборовський В.В. Незалежний правовий статус адвоката. *Порівняльно-аналітичне право.* 2017. № 1. С. 266-268. URL: http://pap.in.ua/1_2017/81.pdf (дата звернення: 11.09.2017).

40. Бисага Ю.М., Заборовський В.В. Деякі проблемні питання механізму страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2017. Вип. 44. Т. 2. С. 136-140 (персональний внесок автора 50%).

41. Заборовський В.В., Бисага Ю.М. Право адвоката одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань в якості одного з основних його професійних прав. *Порівняльно-аналітичне право.* 2017. № 2. С. 237-240. URL: http://pap.in.ua/2_2017/66.pdf (дата звернення: 11.09.2017) (персональний внесок автора 50%).

42. Заборовський В.В., Бисага Ю.М. Професійні обов'язки як необхідний елемент структури правового статусу адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2017. Вип. 45. Т. 2. С. 144-151 (персональний внесок автора 50%).

43. Заборовський В.В. Свідоцький імунітет адвоката. *Порівняльно-аналітичне право.* 2017. № 3. С. 237-240. URL: http://pap.in.ua/3_2017/72.pdf (дата звернення: 11.09.2017).

44. Заборовський В.В. Оскарження рішення у дисциплінарній справі як факультативна стадія дисциплінарного провадження відносно адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2017. Вип. 46. Т. 2. С. 142-147.

45. Заборовський В.В. Порушення дисциплінарної справи як одна з основних стадій дисциплінарного провадження відносно адвоката. *Порівняльно-аналітичне право.* 2017. № 4. С. 308-311. URL: http://pap.in.ua/4_2017/93.pdf (дата звернення: 22.11.2017).

46. Заборовський В.В. Правова природа гарантій, що пов'язані з кримінальним переслідуванням адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2017. Вип. 47. Т. 3. С. 141-144.

Статті у періодичних наукових виданнях інших держав:

47. Заборовский В.В. Возмещение расходов на правовую помощь в гражданском процессе Украины. *Lex Russica.* 2014. № 8. Т. ХСІІІ. С. 965-974.

48. Заборовский В.В. Оформление полномочий адвоката-представителя в гражданском процессе Украины. *Адвокатская практика.* 2014. № 2. С. 56-60.

49. Заборовский В.В. Некоторые проблемные аспекты предельного размера компенсации расходов на правовую помощь в гражданском процессе Украины. *Вестник Омского университета. Серія: Право.* 2014. № 2 (39). С. 169-172.

50. Заборовский В.В. Поводы для возбуждения дисциплинарного производства в отношении адвоката за законодательством Украины. *Евразийская адвокатура.* 2014. № 6 (13). С. 45-50.

51. Заборовский В.В. Полномочия адвоката-представителя в гражданском процессе Украины и их оформление. *Вестник Воронежского государственного университета. Серія: Право.* 2014. № 2. С. 97-105.

52. Заборовский В.В. Понятие и виды дисциплинарной ответственности адвоката по законодательству Украины и Российской Федерации. *Вестник Омского университета. Серія: Право.* 2014. № 4 (41). С. 174-178.

53. Заборовский В.В. Меры дисциплинарной ответственности адвоката: сравнительно-правовой аспект. *Адвокатская практика.* 2015. № 3. С. 12-16.

54. Заборовский В.В. Жалоба адвоката в качестве повода для возбуждения дисциплинарного производства в отношении адвоката по законодательству Украины и Российской Федерации. *Евразийская адвокатура.* 2015. № 2 (15). С. 20-24.

55. Заборовський В.В. Окремі проблемні аспекти взаємодії адвоката із судом. *Visegrad journal on human rights.* 2015. № 2. Р. 104-108.

56. Заборовский В.В. Жалоба клиента адвоката в качестве повода для возбуждения дисциплинарного производства в отношении адвоката по законодательствам Украины и Российской Федерации. *Адвокатская палата*. 2015. № 2. С. 41-44.

57. Заборовский В.В. Сущность принципов, на которых построены взаимоотношения адвоката с судом и другими участниками судебного производства. *Евразийская адвокатура*. 2015. № 4 (17). С. 29-34.

58. Заборовский В.В. Проблемные вопросы соблюдения баланса между авторитетом суда и необходимостью выполнения адвокатом своих профессиональных обязанностей по защите интересов клиента. *Власть закона*. 2016. № 1. С. 124-134.

59. Заборовский В.В. Юридическая характеристика негативных условий приобретения статуса адвоката по законодательству Украины и зарубежных стран. *Banber Yerevani hamalsarani. Jurisprudence*. 2016. № 3 (21). Р. 67-76.

60. Заборовский В.В. Структура правового статуса адвоката. *Евразийская адвокатура*. 2016. № 3 (22). С. 15-21.

61. Заборовский В.В. Правовая сущность ответственности адвоката за проявление неуважения к суду по законодательству Украины. *Сибирский юридический вестник*. 2016. № 3 (74). С. 115-119.

62. Заборовский В.В. Особенности правового статуса адвоката свидетеля по законодательству Украины. *Юридический вестник Дагестанского государственного университета*. 2016. № 4. Т. 20. С. 154-160.

63. Заборовский В.В. Некоторые проблемные вопросы определения структуры правового статуса адвоката. *Евразийская адвокатура*. 2016. № 6 (25). С. 31-37.

64. Заборовский В.В. Юридическая сущность некоторых поводов для возбуждения дисциплинарного производства по законодательству Украины и Российской Федерации. *Адвокатская палата*. 2016. № 4. С. 45-48.

65. Заборовский В.В. Сравнительно-правовое исследование сущности негативных условий приобретения статуса адвоката по законодательству Украины и других зарубежных стран. *Право и государство*. 2016. № 4 (73). С. 83-87.

66. Заборовский В.В. Значение правоприменительной практики Европейского суда по правам человека в аспекте реализации принципа пропорциональности в отношениях между адвокатом и судом. *Журнал международного права и международных отношений*. 2016. № 3-4. С. 17-21.

67. Заборовский В.В. Некоторые проблемные вопросы соблюдения принципа независимости адвокатской деятельности в аспекте обязательного членства адвоката в Национальной ассоциации адвокатов Украины. *Teise*. 2017. № 102. С. 148-157.

68. Заборовский В.В. Некоторые проблемные аспекты сдачи квалификационного экзамена на получение статуса адвоката по законодательству Украины и зарубежных стран. *Право.by*. 2017. № 2 (46). С. 107-112.

69. Заборовский В.В. Становление адвокатуры на территории Украины: периоды Киевской Руси и польско-литовского правления. *Правовая парадигма*. 2017. Т. 16. № 1. С. 67-72.

70. Заборовский В.В. Развитие института украинской адвокатуры в советский период в аспекте эволюции понимания терминов «адвокат» и «адвокатура». *Гуманитарные и юридические исследования*. 2017. № 1. С. 162-167.

71. Заборовский В.В. Некоторые проблемные вопросы реализации адвокатом права на опрос лиц с их согласия за украинским законодательством. *Новая правовая мысль*. 2017. № 1 (68). С. 18-22.

72. Заборовский В.В. Некоторые проблемные аспекты привлечения адвоката к уголовной ответственности за совершение им преступлений в соответствии с украинским законодательством. *Алтайский юридический вестник*. 2017. № 3 (19). С. 83-88.

73. Заборовский В.В. Морально-этические требования к претенденту на получение статуса адвоката по законодательству Украины и зарубежных стран. *Право. Экономика. Психология*. 2017. № 1. С. 17-22.

74. Заборовский В.В. Правовая природа квалификационного экзамена на получение статуса украинского адвоката. *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. 2017. № 1 (62). С. 88-93.

75. Заборовский В.В. Особенности конституционно-правового статуса украинской адвокатуры. *Вестник БарГУ*. 2017. Вып 5. С. 150-154.

76. Заборовский В.В. Правовая природа и границы адвокатской тайны по законодательству Украины. *Teise*. 2017. № 105. С. 173-187.

Тези доповідей на конференціях:

77. Заборовский В.В. Правовая природа права адвоката на адвокатский запрос. *Știința juridică universitară în contextul promovării valorilor europene: Conferința științifică teoretico-practică internațională (Chișinău (Moldova), 15-16 octombrie 2012)*. Universitatea Liberă Internațională din Moldova, 2012. P. 357-363.

78. Заборовський В.В. Договір про надання правової допомоги як підстава участі адвоката в цивільному процесі. *Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Донецьк, 22-23 червня 2013 р.). Д.: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2013. С. 41-43.

79. Заборовський В.В. Категорії «розумності» та «справедливості» при визначенні розміру витрат на правову допомогу. *65-річчя Загальної декларації прав людини: дотримання прав людини – пріоритет держави та суспільства*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 27-28 грудня 2013 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. С. 88-90.

80. Заборовський В.В. Правова природа довіреності та ордера як документів, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги. *Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 28-29 березня 2014 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2014. С. 273-276.

81. Заборовский В.В. Плюсы и минусы Закона Украины «Об адвокатуре и адвокатской деятельности». *Право. Адвокатура. Нотариат*: сборник материалов

Международных научных чтений (г. Москва, 14 апреля 2014 г.). М.: Российская академия адвокатуры и нотариата, 2014. Вып. 11. С. 31-37.

82. Заборовський В.В. Поняття та види дисциплінарної відповідальності адвоката за законодавством України та Російської Федерації. *Верховенство права та правова держава*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 16-17 травня 2014 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2014. С. 231-232.

83. Заборовський В.В. Деякі аспекти відповідності процедури притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності міжнародним принципам адвокатського самоврядування. *Rights and freedoms of man and citizen: mechanism of application and protection by various branches of law: International Research and Practice Conference* (Bratislava (Slovak Republic), 19-20 September 2014.). Kherson: Publishing house «Helvetica», 2014. P. 241-243.

84. Заборовський В.В. Окремі проблемні аспекти механізму притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. *Právna veda a prax v treťom tisícročí: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie* (Košice (Slovak Republic), 27-28 február 2015). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015. P. 107-109.

85. Заборовський В.В. Правовая природа дисциплинарного проступка как основания дисциплинарной ответственности адвоката по законодательству Украины. *Проблемы правоприменения в современной России*: материалы Всероссийской научно-практической конференции (г. Омск, 27 февраля 2015 г.). Омск: Издательство ОмГУ, 2015. С. 68-76.

86. Заборовський В.В. Окремі проблемні аспекти ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката. *Травневий конгрес правознавців*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 15-17 травня 2015 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2015. С. 99-101.

87. Заборовський В.В. Гарантії, що пов'язані з кримінальним переслідуванням адвоката: деякі питання реалізації. *Юридичні науки та їх роль у формуванні правової культури сучасної людини*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 22-23 травня 2015 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2015. С. 105-109.

88. Заборовський В.В. Проблемні аспекти визначення терміна «дисциплінарний проступок адвоката». *Верховенство права та правова держава*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 16-17 жовтня 2015 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2015. С. 223-224.

89. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката особи, в приміщенні якої проводиться обшук. *Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie* (Bratislava (Slovak Republic), 27-28 novembra 2015). Bratislava: Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, 2015. P. 58-61.

90. Заборовський В.В. Розвиток інституту української адвокатури відповідно до положень судової реформи 1864 року. *Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії*: матеріали Міжнародної науково-

практичної конференції (м. Львів, 18-19 грудня 2015 р.): у 2-х ч. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2015. Ч. 1. С. 11-13.

91. Заборовський В.В. Судимість як негативна умова набуття статусу адвоката. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 19-20 лютого 2016 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2016. С. 210-213.

92. Заборовський В.В. Деякі проблеми визначення дефініції категорії «правовий статус». *Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 22-23 квітня 2016 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2016. С. 165-168.

93. Заборовський В.В., Булеца С.Б. Присяга адвоката та відповідальність за її порушення. *Римське право як підґрунтя сучасного права Європи*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 27 травня 2016 р.). Одеса: Видавництво «Фенікс», 2016. С. 55-58 (персональний внесок автора 70%).

94. Заборовський В.В., Шкорка І.М. Місце адвоката-представника в цивільному судочинстві України. *Верховенство права та правова держава*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 21-22 жовтня 2016 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2016. С. 149-153 (персональний внесок автора 70%).

95. Заборовський В.В. Гарантії безпеки як одні з основних у забезпеченні професійної діяльності адвоката. *Priority a stratégie pre rozvoj právnej vedy vo svete vedy: zborník príspevkov z Medzinárodná vedecko-praktická konferencia (Sládkovičovo (Slovak Republic), 28-29 októbra 2016)*. Sládkovičovo: Vysoká škola Danubius, 2016. P. 192-195.

96. Заборовський В.В. Адвокатура – це правозахисна чи правоохоронна інституція? *Rozwój regulacji prawnej w Europie Wschodniej: doświadczenia Polski i Ukrainy*: Międzynarodowa konferencja naukowo-praktyczna (Sandomierz (Polska), 27-28 styczeń 2017). Sandomierz: Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza w Sandomierzu, 2017. P. 18-23.

97. Заборовський В.В. До дефініції поняття «повноваження адвоката». *Inovácia právne veda v procese európskej integrácie: zborník príspevkov z Medzinárodná vedecko-praktická konferencia (Sládkovičovo (Slovak Republic), 10-11 marca 2017)*. Sládkovičovo: Vysoká škola Danubius, 2017. P. 114-117.

98. Заборовський В.В. Стаж як умова набуття статусу адвоката. *Закарпатські правові читання*: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 20-22 квітня 2017 р.): у 2-х т. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2017. Т. 1. С. 535-539.

99. Заборовський В.В. Уникнення конфлікту інтересів в якості професійного обов'язку адвоката. *Innovative research of legal regulation of public administration: International Scientific Conference (Lublin (Republic of Poland), 16-17 June 2017)*. Lubline: Fundacja Instytut Spraw Administracji Publicznej, 2017. P. 11-15.

100. Заборовський В.В., Булеца С.Б. Проблеми забезпечення незалежності українського адвоката в процесі надання безоплатної правової допомоги. *Scientific*

thought transformation: Proceedings of X International scientific conference (Morrisville (USA), 22 September 2017). Morrisville: Lulu Press, 2017. P. 102-107 (персональний внесок автора 50%).

101. Заборовський В.В. Деякі проблемні аспекти забезпечення матеріально-правових та процесуально-правових засобів реалізації гарантій професійної діяльності адвоката. *Urgent problems of law on the modern stage of statehood development*: International research and practice conference (Lublin (Republic of Poland), October 20-21, 2017). Lublin: Izdevnieciba «Baltija Publishing, 2017. P. 101-104.

Публікації, які додатково відображають результати дисертації:

102. Заборовський В.В. Чи відповідає Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» міжнародним демократичним стандартам? *Удосконалення механізмів захисту цивільних прав в умовах реформування цивільного законодавства в європейських країнах*: збірник наукових праць / НАПрН України, НДІ приват. права і підприємництва; за заг. ред. акад. НАПрН України О.Д. Крупчана, канд. юрид. наук Ю.В. Білоусова. К.: Ред. журн. «Право України», 2013. С. 168-173.

103. Заборовський В.В. Особливості надання адвокатом професійної правничої допомоги в контексті конституційних змін щодо правосуддя. *Фундаментальні проблеми юриспруденції*: зб. наук. праць [упоряд.: М.В. Савчин, М.В. Менджул]. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2016. С. 119-123.

АНОТАЦІЯ

Заборовський В. В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2017.

Дисертація є комплексним дослідженням теоретико-правових і практичних проблем визначення як сутності правового статусу адвоката, так і шляхів його вдосконалення.

Дисертантом розкриваються місце і роль інституту адвокатури в механізмі здійснення правосуддя, етапи його становлення та розвитку в контексті еволюції розуміння терміно-понять «адвокат» і «адвокатура», надаються авторські дефініції кожного із них та встановлюється співвідношення між ними.

Запропоновано новий концептуальний підхід щодо визначення сутності та структури правового статусу адвоката, а також порядку набуття конкретного його виду. Розкривається правова природа та встановлюється співвідношення між незалежністю і самостійністю адвоката, а також надається авторське визначення поняття «незалежний правовий статус адвоката».

Здійснено комплексне дослідження сутності кожного із структурних елементів професійного правового статусу адвоката та розроблено низку позицій та рекомендацій, спрямованих на усунення недоліків їх практичної реалізації.

Ключові слова: адвокат, адвокатура, правовий статус адвоката, незалежність адвоката, набуття статусу адвоката, оформлення повноважень адвоката, права та обов'язки адвоката, гарантії адвокатської діяльності, професійна відповідальність адвоката.

АННОТАЦИЯ

Заборовский В. В. Правовой статус адвоката в условиях становления гражданского общества и правового государства в Украине. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.10 – судоустройство; прокуратура и адвокатура. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2017.

Диссертация является комплексным исследованием теоретико-правовых и практических проблем определения как сущности правового статуса адвоката, так и путей его совершенствования.

Диссертантом раскрываются место и роль института адвокатуры в механизме осуществления правосудия, этапы его становления и развития в контексте эволюции понимания терминов-понятий «адвокат» и «адвокатура», предоставляются авторские определения каждого из них и устанавливается соотношение между ними.

Предложен новый концептуальный подход к определению сущности и структуры правового статуса адвоката, а также порядка приобретения конкретного его вида. Раскрывается правовая природа и устанавливается соотношение между независимостью и самостоятельностью адвоката, а также предоставляется авторское определение понятия «независимый правовой статус адвоката».

Осуществлено комплексное исследование сущности каждого из структурных элементов профессионального правового статуса адвоката и разработан ряд позицій и рекомендацій, направленных на устранение недостатков их практической реализации.

Ключевые слова: адвокат, адвокатура, правовой статус адвоката, независимость адвоката, приобретение статуса адвоката, оформление полномочий адвоката, права и обязанности адвоката, гарантии адвокатской деятельности, профессиональная ответственность адвоката.

SUMMARY

Zaborovsky V. V. The legal status of a lawyer in the context of the formation of civil society and the rule-of-law state in Ukraine. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

The Thesis for obtaining the Doctor of Law scientific degree in the specialty 12.00.10 – judiciary; public prosecution and advocacy. – Taras Shevchenko National University of Kyiv. Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The dissertation analyzes theoretical-legal and practical problems of determining the essence of the legal status of a lawyer, as well as ways of its improvement.

The object of the dissertation research is the complex of social relations that arise in connection with the definition of the legal status of the lawyer in the process of carrying out his professional activity in providing legal assistance at the present stage of the formation of civil society and the rule of law in Ukraine.

The purpose of the dissertation work is to reveal the theoretical legal provisions of the legal status of a Ukrainian lawyer at the conceptual level, as well as to develop on their basis and introduction into practice of scientifically substantiated proposals for improving the norms of current legislation and rules of advocacy ethics, in the aspect of ensuring the proper realization of the right of a person to a professional legal (legal) assistance. To realize the set goal, the author uses dialectic, systemic-structural, comparative-legal, historical-legal, formal-dogmatic, logical-semantic, statistical and other methods, approaches and techniques of scientific knowledge, a wide quantity of empirical data.

The paper formulates the scientific novelty of the obtained results, which consists in the fact that the thesis is the first in the national science special complex, systematic monographic research, in which the dissertation attempts to bring to the new doctrinal level the disclosure of theoretical and applied problems of determining the essence of the legal status of the lawyer, taking into account the latest tendencies of the development of Ukrainian legislation.

The author reveals the place and role of the institute of advocacy in the mechanism of the administration of justice, the stages of its formation and development in the context of evolution of understanding the terminology of «lawyer» and «advocacy», author's definitions of each of them are given and the relationship between them is established. The basic theoretical and methodological aspects of the professional activity of the lawyer are analyzed, in particular, the essence of the concept of «legal aid» is revealed and its correlation with such concepts as «legal aid» and «legal assistance» is revealed, and also the criteria of its delimitation from the concept of «legal service» are determined .

The legal nature is investigated and the relationship between the independence and self-determination of the lawyer is established as the basic properties of his legal status, as well as the author's definition of the concept of «independent legal status of a lawyer» is given.

The dissertation proposes a new conceptual approach to the definition of the essence and structure of the legal status of a lawyer, as well as the procedure for acquiring his specific form. The author defines the category of «legal status of a lawyer» and argues the position according to which the universality, efficiency and systemicity of the category of «legal status of a lawyer» can be provided only by a set of such elements of its structure as rights and obligations (which are the initial and common elements), as well as guarantees and liability of a lawyer.

The features and disadvantages of the multifaceted legal status of a lawyer in criminal, civil, economic, administrative and constitutional court proceedings (in the conditions of implementation of procedural form of its activity) are revealed and prospects

of its improvement are determined. The relationship between protection and representation as the main functions of the professional activity of a lawyer is revealed.

In the context of the study of theoretical and practical problems of obtaining the status of a lawyer, the dissertation reveals the essence of both positive and negative conditions for its acquisition as well as the further realization of advocacy. The legal nature of each of the documents certifying the powers of a lawyer in the aspect of the procedural and non-procedural forms of its activity is analyzed, and the advantages and disadvantages of their practical application are revealed.

The complex investigation of the essence of each of the structural elements of the professional legal status of a lawyer (rights and obligations, guarantees and responsibility of a lawyer) has been carried out, as well as a number of positions and recommendations aimed at eliminating the shortcomings of their practical implementation have been developed.

The practical significance of the results obtained in the dissertation and directions of their use in scientific research, law-making, educational, methodological and law-enforcement activity is revealed.

Key words: lawyer, advocacy, legal status of a lawyer, independence of the lawyer, acquiring the status of a lawyer, registration of the powers of the lawyer, rights and duties of a lawyer, guarantees of advocacy, professional responsibility of a lawyer.